

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav filosofie a religionistiky
Filozofie

Bakalářská práce

Luboš Leopold

Gettierův problém a redefinice poznání

Gettier Problem and Redefinition of Knowledge

Chtěl bych poděkovat.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

V Praze dne 11. srpna 2023

Abstrakt

V této práci je tématem Gettierův problém, jeho význam pro epistemologii a vliv na redefinici vědění chápaného jako centrální pojem tohoto filosofického odvětví. Je v ní zmapována historie Gettierova problému, jejíž kořeny sahají až do dob Platónovy filosofie, analyzován samotný Gettierův článek publikovaný roku 1963 z hlediska jeho obsahu a podmínek, které jeho autor za účelem dosažení průlomového závěru klade, a konečně je v ní představena epistemologická debata, která po publikaci Gettierova článku vznikla, její hlavní směry, teorie a autoři, jakož i epistemologické reprezentativní situace, které jsou nazývány „gettierovské“.

Abstract

The topic of this thesis is the Gettier problem, its significance to epistemology and its impact on the redefinition of knowledge understood as the key concept of this branch of philosophy. It conducts a survey of the history of the Gettier problem, whose roots go back to Plato's philosophy, analyses the Gettier's paper itself, published in 1963, in terms of its content and conditions that the author presumes in order to reach his ground-breaking conclusion; and finally, it presents the epistemological debate that arose after the publication of the Gettier's paper, its main trends, theories and authors, as well as the epistemological representative situations, the so called "Gettier cases".

Klíčová slova

Edmund Gettier, Gettierův problém, definice, poznání, vědění, zdůvodněné pravdivé přesvědčení, redefinice, teorie vědění, epistemologie

Key words

Edmund Gettier, The Gettier problem, definition, knowledge, epistemology, analysis of knowledge, justified true belief, theories of knowledge, Gettier cases

Obsah

Úvod	6
Poznámky k terminologii	8
1. Rozbor Gettierova článku	14
1.1 Otázka vědění	14
1.2 Obsah Gettierova článku	15
1.3 Problematika principů	16
1.4 Výsledek principů	19
2. Historie Gettierova problému	21
2.1 Je Platón autorem JTB definice vědění?	21
2.2 Gettierovské situace před Gettierem	25
3. Epistemologie po Gettierově článku	28
4. Návod na gettierovské situace	31
5. Přední teorie vědění	33
5.1 Problematický princip percepce	35
5.2 Goldman, A Causal Theory of Knowing	39
5.3 Goldman, Reliabilism	43
5.4 Nozick, The Tracking Theory	48
5.5 Clark, No-False-Grounds	53
5.6 Lehrer a Paxson, Undefeated Justified True Belief	56
5.7 Potenciální problém popisování	60
6. Závěr	63
Seznam literatury	64

Úvod

Edmund Gettier publikoval v roce 1963 článek s názvem „Is Justified True Belief Knowledge?“¹, ve kterém zformoval podezření, které ve světě filosofie sice nebylo nijak nové, které ale do té doby postrádalo zřetelnost a hlavně pozornost, jakou si zaslouží, a otevřel tím novou kapitolu epistemologie. Převratnost Gettierova článku výstižně demonstrují následující úryvky:

„Gettierovi stačilo pouhých 995 slov k tomu, aby způsobil revoluci v epistemologii!“²

„Poznání je zdůvodněné pravdivé přesvědčení: aspoň to jsme si od nepaměti mysleli. Pak Bůh řekl ‚Budiž Gettier‘; možná se tím nevyjasnilo vše, každopádně jsme se ale dozvěděli, že jsme stáli v temném koutě.“³

„Příklady, které Gettier vymyslel, nejenže přesvědčily většinu filosofů o tom, že pravdivé zdůvodněné přesvědčení není dostačující pro vědění, ale změnily i způsob, jakým se dělá epistemologie. Jeho příklady byly tak efektivní a tak dramatické, že se celá tato oblast stávala čím dál více zaujatou vytvářením dalších příběhů, které by vyvolaly další vhledy do toho, co je vědění, a tak by zpřesnili jeho pojem. Epistemologové se stali vypravěči příběhů.“⁴

V článku E. Gettier argumentuje pro nedostatečnost dosavadní definice *vědění* jakožto *zdůvodněného pravdivého přesvědčení* tím, že konstruuje příklady, ve kterých má osoba jak zdůvodněné, tak pravdivé přesvědčení, zároveň se však nedá tvrdit, že by měla „vědění“, nebo že by tu kterou věc „věděla“. Pro epistemologii to znamenalo roztržštění na několik směrů teorií, které se snažily vyrovnat se s Gettierovým problémem a rozvinout či vytvořit takovou definici vědění, která by nejen odolala příkladům Gettierovým, ale i těm dalším, které byly v návaznosti na tyto snahy vytvořeny. Nežřídko se stávalo, že jeden a ten samý filosof vymyslel

¹ Edmund Gettier, „Is Justified True Belief Knowledge?“, *Analysis*, Vol. 23, No. 6., 1963, str. 121-123.

² Rodrigo Borges, Claudio de Almeida a Peter David Klein, *Explaining Knowledge: New Essays on the Gettier Problem*. (Oxford: Oxford University Press, 2017), str. vii.

³ Alvin Plantinga, *Warrant and Proper Function*, (Oxford: Oxford University Press, 1993), str. 31.

⁴ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 359, Fred Dretske, kap. 20 *Golden Gettier What We (Should Have) Learned*.

koncept vědění, který sám později vyvrátil, nebo že se nějaký koncept opravil, vyvrátil, opravil, opět vyvrátil a tak dále. Většina z nich se ale potýká s tím problémem, že veškeré opravy (ať už nových koncepcí, nebo té klasické JTB⁵) jsou často složitější než to, co opravují, a tedy že vysvětlující je pak složitější než vysvětlované. V některých případech dokonce docházelo k tomu, že byly postulovány podmínky téměř, nebo zhora vyvracející možnost toho, aby někdo něco věděl.

Proč měl Gettierův text tak závažné dopady? Důvodem nebylo ani tak to, co Gettier napsal, jako spíše to, že se epistemologové nebyli schopni shodnout na tom, co jejich odvětví filosofie vlastně zkoumá – tedy na tom, *co je vědění*. Škála reakcí na Gettierův článek byla naopak až překvapivě pestrá. V tom tkví závažnost, přínos i újma Gettierova článku.

Ačkoliv konsensu ani po osmdesáti letech bádání nebylo dosaženo, podíváme se v této práci na ty teorie, které byly v tzv. „post-gettierovské“ epistemologii nejvlivnější, a které znamenaly pro definici vědění největší posun od publikace Gettierova článku.

Po vysvětlení mé volby terminologie čtenáři předložím celý Gettierův článek ve vlastním překladu, protože jeho ucelený překlad dosud neexistuje, hlavně však proto, abych mohl pracovat kriticky s termíny, které se hojně vyskytují v dané problematice a užití literatuře. Například termíny *knowledge* nebo *belief* jsou značně významově zatíženy, a tak je na místě zvolit (pokud možno) jeden způsob překladu a nějak ho odůvodnit. Tuto volbu bude třeba brát s určitou rezervou, protože například *knowledge* můžeme kromě *vědění* zrovna tak dobře překládat jako *poznání*. Své preference vysvětlím v následujících řádcích.

⁵ Justified True Belief = Zdůvodněné pravdivé přesvědčení (někdy označováno v českých textech jako ZPP, nebo PZP).

Poznámky k terminologii

§1. Překládám *knowledge* jako *vědění* z důvodu integrity překladu

„S knows that P“

jako

„S ví, že P.“

Výraz *vědění* bude preferován napříč celou prací, ale je možné, že se někdy nevyhneme příklonění k výrazu *poznání*. V takovém případě jsou *vědění* a *poznání* synonymními výrazy, a proto „zdůvodněné pravdivé přesvědčení“ je klasická definice jak *vědění*, tak *poznání*. Překládat *knowledge* jako *znalost* považuji v naší situaci za nevhodné, ačkoliv je v některých případech takový krok výhodnější.

- §2. V některých použitích se *vědění* a *poznání* liší. Lze například říci „vím, že...“, ale u *poznání* takový přítomný tvar není možný (výraz *znát* nelze použít bez újmy na významu). Výraz „mám poznání, že...“ není významově shodný s předchozím výrazem, jak může být demonstrováno na větě „vím, že $1+1=2$ “ a „mám poznání, že $1+1=2$ “.
- §3. Naopak „poznat x“ a „poznávám x“, jehož anglická alternativa by mohla znít „get to know x“, se nedá se zachováním významu vyjádřit za použití pojmu „vědění“ (výraz *dozvědět se* nebo *dozvídat se* nelze použít bez újmy na významu). Tyto nedostatky však nejsou ničím větším než hranicemi, na které naráží překlad a obecně jazyk ve svém použití, a lze je tedy pro pochopení celku ignorovat.
- §4. Je ale na místě přiznat, že to, že budeme rozlišovat *vědění* a *poznání* a jak, je do velké míry arbitrární volbou, pro kterou nemůže existovat žádné zásadní odůvodnění; jako je tomu ve zbytku jazyka. Akceptovatelné by proto byly, po patřičných pojmových úpravách, i jiné varianty.
- §5. *Justified* překládám jako *zdůvodněné*, nikoliv jako *oprávněné* nebo *ospravedlněné*, protože termín *právo* se zvláštním způsobem pojí s morální, právní a sociální sférou obecně, kterou se sice budeme zabývat, ale nikoliv v tomto smyslu. Termín *zdůvodněné* naopak

naznačuje obsažením slova *důvod* logický proces, kterým se zabývat budeme při pojednání o tvorbě tvrzení.

§6. *Zdůvodněné* a *odůvodněné* jsou synonymní výrazy.

§7. „S je zdůvodněně přesvědčen o P”

a

„přesvědčení S o P je zdůvodněné” jsou synonymní výrazy.

§8. *Propozice* a *tvrzení* jsou pro překlad slova *proposition* v našem kontextu synonymní výrazy.

§9. V angličtině zaniká lehká nuance ve slově *belief*, která je přítomná v českém jazyce mezi *míněním* a *přesvědčením*. V jistém ohledu je lze používat synonymně, ale ve své práci volím *přesvědčení*, protože to více odpovídá současnému užití. Rozdíl mezi *míněním* a *přesvědčením* by mohl být dobrým námětem na samostatnou práci, ve které by byly zohledněny například i jejich historické konotace, ale osobně termín *mínění* vnímám spíše jako pocit, dohad nebo impuls k tomu vzít vůbec nějakou propozici v potaz, a to většinou na intuitivním základě, zatímco *přesvědčení* naznačuje racionální povahu utváření propozice. Navíc přesvědčení se dá vypovědět o subjektu v trpném tvaru: „Je zdůvodněně přesvědčen“. U mínění takový tvar možný není, neboť „zdůvodněně míní“ znamená aktivní proponování subjektu. Tuto výhodu českého jazyka se pokusíme využít, čímž alespoň z části zamezíme tomu, abychom museli, jako angličtí autoři, *belief* rozlišovat na několik druhů.

§10. Překládání *belief* jako *víra* a

„S believes that P”

jako

„S věří že P”

se snažím vyvarovat ze dvou důvodů. Zaprvé by mohly být vyvolány náboženské konotace, které se s výrazem *víra* pojí, zadruhé se *víra* leckdy určuje jako protipól rozumu, což by bylo v rozporu s naším projektem. Navíc se dá *belief* ve smyslu *víra* chápat jako přání, aby něco nějak bylo. Je však pravda, že termínu *víra* se někdy nevyhneme – například když jej použijeme ve smyslu převzetí přesvědčení o propozici (v geografické knize se píše, že Mt. Everest je nejvyšší hora, a někdo této

informaci *uvěří*), nebo také v případech, kdy někdo sice může mít vědění, ale nevěří mu (například stojí před sutinami svého domu, který právě shořel, a řekne „I don't believe that!” jako „Nevěřím tomu!“).

- §11. „TJT” je logická ekvivalenční spojka pro „Tehdy a jen tehdy když,” a její anglickou alternativou je „IFF”, „If and only if,” použité právě v Gettierově článku.
- §12. Používám anglickou zkratku JTB pro „justified true belief“, nikoliv ZPP jako „zdůvodněné pravdivé přesvědčení“ a další podobné z důvodu snazší orientace čtenáře v sekundární a doplňkové literatuře (která je většinou v angličtině) v případě jeho zájmu.
- §13. Závěrem: v průběhu textu bude třeba podrobit mou volbu terminologie kritice a prozkoumat její přednosti a nedostatky. Vzhledem k anglické tradici této problematiky a zatíženosti slov jako právě *Belief* a *Knowledge* pravděpodobně nebude možné držet se pouze jedné varianty překladu, což však neznamená, že bychom takové snahy měli předem vzdávat.

JE ZDŮVODNĚNÉ PRAVDIVÉ PŘESVĚDČENÍ VĚDĚNÍ?

EDMUND L. GETTIER

V posledních letech byly učiněny různé pokusy o stanovení nutných a dostatečných podmínek pro to, aby někdo věděl dané tvrzení. Pokusy byly často takového typu, že je lze uvést ve formě podobné té následující:⁶

(a) S ví, že P	<i>TJT</i>	(i) P je pravda
		(ii) S je přesvědčen že P, a
		(iii) přesvědčení S o P je
zdůvodněné.

Chisholm, například, zastával názor, že nutné a dostatečné podmínky pro vědění jsou následující:⁷

(b) S ví, že P	<i>TJT</i>	(i) S přijímá P,
		(ii) S má dostatečný důkaz pro
P, a
		(iii) P je pravda.

Ayer uvádí nutné a dostatečné podmínky pro vědění následovně:⁸

(c) S ví, že P	<i>TJT</i>	(i) P je pravda
		(ii) S si je jist, že P je pravda, a
		(iii) S má nárok na to být si jist,
že P je pravda.

Tvrdím, že (a) je nepravdivé v tom, že podmínky v něm uvedené nepředstavují *dostatečnou* podmínku pro pravdivost tvrzení, že S ví, že P. Stejný argument ukáže, že (b) a (c) selžou, jestliže ‚má dostatečné důkazy‘ nebo ‚má nárok na to si být jist‘ budou v celém rozsahu nahrazeny ‚přesvědčení je zdůvodněné‘.

Začnu tím, že upozorním na dva body. Za prvé, je možné, že ‚zdůvodněná‘ v tom smyslu, ve kterém je zdůvodnění přesvědčení subjektu S o P nutnou podmínkou pro vědění S že P, může být i propozice, která je ve skutečnosti nepravdivá. Za druhé, pro jakékoliv tvrzení P platí, že pokud je

⁶ Zdá se, že Platón zvažuje nějakou takovou definici v: *Theaithétos* 201, a možná přijímá v: *Menón* 98.

⁷ Roderick M. Chisholm, *Perceiving: a Philosophical Study*, Cornell University Press (Ithaca, New York, 1957), str. 16.

⁸ A. J. Ayer, *The Problem of Knowledge*, Macmillan (London, 1956), str. 34.

přesvědčení S o P zdůvodněné, a P vede ke Q, S dedukuje Q z P a uznává Q jako výsledek své dedukce, pak je přesvědčení S o Q rovněž zdůvodněné. Mějme tyto dva body na paměti, zatímco uvedu dva příklady, ve kterých jsou podmínky stanovené v (a) pravdivé pro nějaké tvrzení, ačkoli je zároveň nepravdivé, že by dotyčná osoba dané tvrzení věděla.

Případ I:

Předpokládejme, že se Smith a Jones ucházejí o pracovní místo. A předpokládejme, že Smith má silné důkazy pro následující konjunktivní propozici:

(d) Jones je ten, kdo dostane práci, a Jones má v kapse deset mincí.

Smithovy důkazy pro (d) mohou být takové, že jej ředitel společnosti ujistil, že Jones bude nakonec vybrán, a že on, Smith, spočítal mince v Jonesově kapse před deseti minutami. Z tvrzení (d) vyplývá:

(e) Muž, který dostane práci, má v kapse deset mincí.

Předpokládejme, že Smith si je vědom vyplývání (e) z (d), a přijímá (e) na základě (d), pro kterou má silné důkazy. V tomto případě je Smithovo přesvědčení o pravdivosti (e) zcela zřejmě zdůvodněno.

Představme si však dále, že, aniž by to bylo Smithovi známo, on sám, nikoliv Jones, dostane práci. A také, že, aniž by to bylo Smithovi známo, on sám má v kapse deset mincí. Propozice (e) je pak pravdivá, přestože propozice (d), ze které Smith usoudil na (e), je nepravdivá. V našem případě je pak tedy vše následující pravda: (i) (e) je pravda, (ii) Smith je přesvědčen, že (e) je pravda, a (iii) Smithovo přesvědčení že (e) je pravda je zdůvodněné. Ale zároveň je jasné, že Smith *neví* že (e) je pravda; to, že (e) je pravda, je založeno na počtu mincí ve Smithově kapse, zatímco Smith *neví*, kolik má Smith v kapse mincí, a své přesvědčení o (e) zakládá na počtu mincí v kapse Jonese, o němž se mylně domnívá, že on je ten, kdo dostane práci.

Případ II

Předpokládejme, že Smith má přesvědčivé důkazy pro následující tvrzení:

(f) Jones vlastní Ford

Smithovým důkazem by mohlo být to, že Jones vždy v minulosti, kam až Smithova paměť sahá, vlastnil automobil, a vždy to byl Ford, a že Jones právě nabídl Smithovi odvoz, zatímco řídil Ford. Představme si nyní, že Smith má dalšího přítele, Browna, o němž vůbec *neví*, kde se momentálně nachází. Smith vcelku náhodně vybere tři názvy míst a vytvoří následující tři tvrzení:

- (g) Buď Jones vlastní Ford, nebo je Brown v Bostonu;
- (h) Buď Jones vlastní Ford, nebo je Brown v Barceloně;
- (i) Buď Jones vlastní Ford, nebo je Brown v Brestu-Litevském.

Každé z těchto tvrzení vyplývá z věty (f). Představme si, že Smith si uvědomí vyplývání z (f) u každé z těchto vytvořených propozic, a přistoupí k přijetí (g), (h), a (i) na základě (f). Smith správně odvodil (g), (h), a (i) z propozice pro kterou má silné důkazy. Smithovo přesvědčení o každé z těchto tří propozic je tedy naprosto odůvodněné. Smith samozřejmě vůbec netuší, kde je Brown.

Nyní si však představme, že platí následující dvě podmínky. Za prvé, Jones *nevládní* Ford, ale v současné době řídí pronajaté auto. A za druhé, naprostou náhodou, a aniž by to bylo Smithovi známo, místo zmíněné v tvrzení (h) je skutečně tím místem, kde se nachází Brown. Pokud tyto dvě podmínky platí, pak Smith *neví* že (h) je pravda, přestože platí, že (i) (h) je pravda, (ii) Smith je přesvědčen, že (h) je pravda, a (iii) Smithovo přesvědčení o tom, že (h) je pravda, je odůvodněné.

Tyto dva příklady ukazují, že definice (a) nestanovuje *dostatečné* podmínky pro to, aby někdo věděl dané tvrzení. Stejně příklady s příslušnými úpravami postačí k dokázání toho, že ani definice (b) ani definice (c) tak rovněž nečiní.

Wayne State University

1. Rozbor Gettierova článku

1.1 Otázka vědění

Z Gettierova článku nám má být zřejmé, že klasická definice *vědění*:

1) p je pravda2) S je přesvědčen o tom, že p3) přesvědčení S o tom, že p, je zdůvodněné,

není dostatečná. Přestože byly splněny všechny podmínky, nedá se říct, že by postavy měly *vědění* o tom kterém tvrzení. Jaké jsou tedy dostatečné podmínky pro vědění a jak je možné tyto podmínky splnit? To je otázka, kterou by si epistemologie po tomto objevu mohla položit.

K tomu, aby na ni odpověděla, ji ale nesmí izolovat a musí při řešení vzít v potaz i její široké okolí. Mnoho autorů se až překvapivě upjatě drží samotného Gettierova článku a snaží se podat řešení izolovaně; přitom důkladná exegeze Gettierova článku nepovede k plodnému závěru. Sám Gettier totiž nevznáší žádné dotazy, nepostuluje alternativní definici vědění, neptá se, kde se stala chyba – pouze učinil pozorování⁹.

Při hledání definice vědění je vhodné přihlídnout k otázkám, které se s ním neodmyslitelně pojí, například k otázce jazyka jako média, ve kterém je možné, k jeho vztahu k pravdě a světu nebo k jeho sociálnímu a normativnímu rozměru. Dále třeba k vlivu Já na obsah vědění (role pozorovatele v kvantové fyzice), vlivu Já na vědění jako takové (revize starých teorií) a naopak vlivu vědění na naše Já (proměna vědění a tím světa kolem nás); k otázce lidského sebe-vědomí, vědomí a nevědomí, k otázce vědění ve vědách obecně a mnohé další.

Z předchozího vyplývá, že hledání definice vědění je zatíženo rozmanitostí a objemem již dosažených výsledků, které nelze nebrat v potaz, a tím i to, že kladení si za cíl nalezení definice vědění, i kdyby jeho dosažení bylo možné, by dalece přesahovalo záměr této práce. V této práci se chci

⁹ Stephen Hetherington, *The Gettier Problem*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), str. 15.

soustředit zejména na Gettierův článek a na reakce na něj. Další okolnosti bude třeba kvůli jejich složitosti odložit, to však neznamená, že není třeba je nemít na paměti. Při čtení literatury o Gettierově problému se člověk mnohdy nemůže vyhnout pocitu, že kdyby se jednou již dosažené úspěšně přenášelo dál, nemálo bludných kruhů by se tím rozmotalo a nemálo problémů by se ukázalo jako dávno vyřešených nebo falešných. V této práci se tedy pokusím hlavně o to, abych se při rozboru Gettierova problému a představování reakcí na něj neuzavřel do určité nezamýšlené izolace v podobném smyslu.

1.2 Obsah Gettierova článku

Gettier upozornil na to, že podmínky, které stanovuje JTB definice, nejsou *dostatečné*, nikoliv *nutné* pro vědění. Tento rozdíl bývá často akcentován a naznačil jej i Gettier ve svém článku; jinými slovy znamená: ne vše, co je JTB, je i vědění (jak vidíme v Gettierových příkladech), ale vše, co je vědění, by mělo být JTB (nebo alespoň něčím podobným v závislosti na definici).

Jak ale vlastně Gettier zajistil v tak krátkém článku nejen to, aby s velkou přesvědčivostí prokázal nedostatečnost *pravdivého zdůvodněného přesvědčení*, ale zároveň s tím i vyzval epistemology k hledání nové definice vědění?¹⁰

Základní kámen úrazu tkví v tom, že ačkoli bychom mohli Gettierovým příkladům a později i gettierovským situacím obecně vyčítat jejich vykonstruovanost a umělost, nemůžeme vyloučit jejich *možnost*. To, že mohou nastat, v některých případech dokonce i pravděpodobně, a to, že některé úsudkové procesy by skutečně mohly vypadat tak, jako v těchto situacích, je dělá relevantní pro další epistemologické studium.

Při podrobnějším pohledu by nás mohlo napadnout, že pokud pád klasické definice vědění skutečně nastal, jak tvrdí Gettier, pak možná v důsledku toho, že Gettier založil své příklady na dvou klíčovách, ale nikoli samozřejmých presupozicích (řeceno jeho slovy, „bodech“). Tyto

¹⁰ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 37.

„Gettierovy principy“, jak je budeme dále nazývat, jsou v sekundární literatuře ve zjednodušeném tvaru přepsány například takto:

„(i) že nepravdivá přesvědčení jsou někdy zdůvodněna na úrovni vědění a (ii) že dedukce z premisy, o které je někdo odůvodněně přesvědčen, poskytuje zdůvodnění pro přesvědčení o závěru této dedukce.“¹¹

„(1) že zdůvodnění potřebné k vědění je takové, jaké lze mít i pro nepravdivou propozici; a (2) princip uzavřenosti – že zdůvodnění je přeneseno prostřednictvím známé implikace.“¹²

Jejich pojmenování, které vystihuje jejich podstatu, pak zní:

Princip 1 = *Fallibilism principle* (FP) = *Princip falibilismu*

Princip 2 = *(justification) Closure principle* (CP) = *Princip uzavřenosti (zdůvodnění)*

Zda jsou tyto principy chybné, zbytečné či dokonce navzájem nekompatibilní, jak tvrdí někteří autoři, bude předmětem dalšího zkoumání. Jejich zavedení Gettierem je však alespoň zčásti odůvodněno tím, jak bylo řečeno, že proces každodenního logického uvažování na nich může být založen. Že se nejedná o samozřejmé principy každopádně dokazuje to, jak rozličně na ně různí epistemologové reagují. Podle některých se dá gettierovská situace vytvořit i bez nich. I to bude předmětem našeho dalšího zkoumání.

1.3 Problematika principů

Princip 1 (FP):

Bez prvního principu, který je nazýván „zásadním proti-skeptickým principem“, nebo také „principem falibilismu“, by nebyl falibilismus možný. Tento princip umožňuje, abychom považovali za zdůvodněné i tvrzení, které je nepravdivé. Ti, kdo o tomto principu pochybují, či tvrdí jeho neplatnost, si neuvědomují, že pravdivost a nepravdivost se vždy dokazuje až z třetího úhlu pohledu – buď časově zpětně, nebo z pozice někoho, kdo má k dispozici

¹¹ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 2.

¹² Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 345.

nějaké další informace. Jakmile jsme v pozici, kdy musíme rozhodnout pravdivost tvrzení, nemáme v podstatě jinou možnost, než je za takové či onaké *prozatímně* považovat, dokud se neprokáže opak (nebo dokud se, řečeno s Popperem, neobjeví další a další důkazy pro podporu tohoto tvrzení, až se stane tak pravděpodobným, že ho přijmeme za pravdivé).

Existence étheru při teoriích o šíření světla se svého času považovala za zdůvodněnou (byť byla nepravdivá), Keplerův systém pohybu planet se považoval za dostatečně odůvodněný (byť se ukázal jako nepřesný) a tak dále. Říkáme-li, jako to dělají odpůrci tohoto principu, že o propozici, která má vlastnost nepravdivosti, nelze vypovědět vlastnost zdůvodnění, neuvědomujeme si, že této propozici připisujeme vlastnosti ze dvou rozdílných pozic (ať už právě z časových nebo informačních). Jak ukazuje svět fyziky, je bohužel potřeba, v rozporu s jejich postojem, udržet v tomto stanovisku určitou volnost, a zkrátka se nějak rozhodnout, a pak vyhodnotit následující vývoj. Teorie jsou totiž přijímány a vyvraceny takřka na základě nějaké pravidelnosti.

A i přesto, že by někdo mohl mít k dispozici informaci o nepravdivosti tvrzení, nemusí mu to bránit v tom, aby o ní byl zdůvodněně přesvědčen: například když Einstein tvrdil, že čas není absolutní. To, že by čas nebyl absolutní, bylo v jeho době považováno za *nepravdu*, a přesto byl Einstein o tomto tvrzení *zdůvodněně přesvědčen* na úrovni vědění. Brzy na to se prokázalo, že pravdivé je a že čas skutečně absolutní není.

Že je možné mít *zdůvodnění na úrovni vědění* i pro nepravdivou propozici, si můžeme demonstrovat rovněž na dvou následujících situacích.

1) V první můžeme být přesvědčeni na úrovni vědění o tom, že naše auto nebylo v poslední půl hodině odcizeno. Ve skutečnosti jej však někdo ukradl před pěti minutami.

2) V druhé nám náš kamarád řekl, že přijde dnes večer na rozlučkový večírek. Nemáme jakýkoliv důvod pochybovat o jeho důvěryhodnosti, a tak jsme o jeho tvrzení přesvědčeni na úrovni vědění. Kamarád ale po příchodu domů onemocněl, a na večírek nakonec nedorazil.¹³

¹³ Hetherington, *TGP*, str. 13.

V obou případech jsme měli *zdůvodnění na úrovni vědění*, ale o *nepravdivé* propozici. Kdyby chtěl někdo tvrdit, že naše zdůvodnění tedy nemohlo být na úrovni vědění, pak bychom museli analyzovat rozdíl, mezi přesvědčením člověka, jehož auto by ukradeno *nebylo* a jehož kamarád by na večírek *přišel*: Mějme subjekt, který má následující přesvědčení

„mé auto nebylo ukradeno v poslední půl hodině“

například na základě toho, že si pamatuje, jak své auto parkoval, viděl ho na ulici ještě před patnácti minutami a nenachází se ve městě se zvýšenou kriminalitou. Pokládali bychom jeho přesvědčení v situaci, kdy auto nebylo ukradeno, za dostatečně zdůvodněné a mohli bychom o něm říci, že *ví*, že jeho auto nebylo ukradeno? Pokud ano, pak by *dostatečně zdůvodněné a na úrovni vědění* muselo být i přesvědčení toho člověka, jehož auto ukradeno bylo (například před pouhými pěti minutami). A pokud ne, co bychom požadovali navíc, abychom ho za dostatečné uznali?

Někteří autoři vnímají odmítnutí prvního principu jako lákavý způsob, jak zamezit vytvoření gettierovských situací, a tedy jako způsob řešení Gettierova problému. Odmítnutí principu falibilismu ale většinou nevyhnutelně vede k tomu, že sféru možných zdůvodněných přesvědčení omezíme na pouhé truismy, nebo k tomu, že věděním nebude téměř nic, protože nároky na něj budou příliš silné a často těžko, nebo zcela neověřitelné.

Princip 2 (CP):

Princip „uzavřenosti zdůvodnění“ říká, že:

- 1) pokud jsme náležitě přesvědčeni o nějakém tvrzení (*p*)
- 2) které vede k jinému tvrzení (*q*)
- 3) my dedukujeme toto druhé tvrzení (*q*) a
- 4) uznáváme je jako výsledek své dedukce z prvního tvrzení (*p*)
- 5) pak je naše přesvědčení o tvrzení (*q*) *rovněž zdůvodněné*.

Skrze tento princip je možné, aby nastala taková situace, ve které S „*má sice zdůvodněné, ale nepravdivé*“ přesvědčení, ze kterého však dedukuje

pravdivé přesvědčení, jež je tím pádem *taktéž zdůvodněno*.¹⁴ Zde bychom měli zdůraznit, že podle Gettierova se tedy kupodivu nijak nepřenáší pravdivost a nepravdivost, kdežto aspekt zdůvodnění se na výsledek dedukce přenesl, jak ukazuje následující tabulka:

Gettierova propozice:	„(d) Jones je ten, kdo dostane práci, a Jones má v kapse deset mincí.“	
je ve skutečnosti konjunktivní propozicí dvou tvrzení:		
(1) Jones dostane práci (2) Jones má v kapse deset mincí		
jejichž vztah k pravdivosti a zdůvodnění se má vzhledem k výsledku dedukce (q) následovně:		
(1) Jones dostane práci	Nepravda	Zdůvodněno
(2) Jones má v kapse deset mincí	Pravda	Zdůvodněno
	⊕	↓
(q) Muž, který dostane práci, má v kapse deset mincí	Pravda	Zdůvodněno

V konjunkci by totiž mělo platit, že pokud je jeden její člen nepravdivý, je nepravdivá celá konjunkce; to Gettier nijak nezohlednil, když tvrdí, že výsledek dedukce (q), je pravdivý i přesto, že (1) je nepravdivá propozice.

Na druhou stranu z hlediska formální logiky je možné, aby pravda vyplývala z nepravdivého předpokladu (*ex falso quodlibet*). Je tedy otázkou, v jakém vztahu je skutečnost a zákony logiky vzhledem k vědění a jeho podmínkám.

Nejen kvůli tomu je tento princip považován za ještě problematičtější, než ten první (FP); rovněž je otázkou, jak by mělo být zajištěno, že S uvažuje racionálně a že jsou jeho deduktivní schopnosti v pořádku. Pokusme se však od tohoto možného nedostatku prozatím odhlédnout.

1.4 Výsledek principů

Na základě těchto dvou principů pak Gettier vytvořil situace, které se nazývají „gettierovské“. „Gettierovskými“ ale nejsou nazývané jen ty situace, se kterými se čtenář již seznámil v Gettierově článku a pro které se ustálilo

¹⁴ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 2, zvýraznění L. L.

pojmenování „classics“, ale i další, podobného typu. Jedná se většinou o takové situace, ve kterých má subjekt pravdivé zdůvodněné přesvědčení, ale přesto nemá vědění.

Soustředit kritiku při hledání definice vědění na zmíněné principy však nedává příliš dobrý smysl, protože, jak jsme již řekli, mnozí autoři tvrdí, že gettierovskou situaci je možné vytvořit i bez jejich použití, a pak by nebylo možné zpochybněním principů zpochybnit i samotný Gettierův závěr. O tom, jestli tomu tak je, se přesvědčíme níže.

Ještě než se budeme věnovat diskusi, která po publikaci Gettierova článku následovala, měli bychom se podívat na další bod v něm, který je podobně problematický jako výše zmíněné principy. Měli bychom se podívat na to, co Gettierově problému předcházelo, a jestli je Platón skutečně autorem JTB definice vědění, jak tvrdí nejen Gettier (v poznámce pod čarou) ale i mnozí autoři, a to dokonce i mimo rámec našeho zkoumání.

2. Historie Gettierova problému

Nemůžeme říct, že by byl Gettierův problém zcela novým filosofickým problémem. Zásluha Gettierova ale spočívá v tom, že zkonkretizoval rozpor, který, ačkoliv byl tušen, nikdy nebyl tak výrazně artikulován. Rovněž v tom, že jeho článek posloužil jako ohnisko k rozpoutání tak bohaté odezvy, kterou si daná věc zaslouží. Pokud budeme Gettierův problém chápat právě jako snahu o akcentaci problematiky definice vědění, nemůžeme nezmínit, že se takové snahy objevovaly už dávno před Gettierovým článkem. Filosofie od počátku tušila, že vystihnout podstatu vědění (či poznání) není lehký úkol. V její historii proto můžeme narazit na několik příkladů, které bychom z dnešního pohledu označili za „gettierovské“ (a další se tvoří i dnes, jak bylo psáno na začátku práce: z moderních epistemologů se stali vypravěči). Podívejme se na několik příkladů, jež těm Gettierovým předcházely, a které se snažili o to, co se povedlo až Gettierovi.

2.1 Je Platón autorem JTB definice vědění?

Otázku toho, co je vědění, se pokoušel řešit už Platón. Z nějakého důvodu bývá obecně považován za autora JTB definice, kterou právě Gettier ve svém článku zpochybnil. Chisholm například píše:

„Co tedy musí být *přidáno* k pravdivému přesvědčení, abychom dostali vědění? Hledání odpovědi na tuto otázku bývá někdy nazýváno „*Theaitétův* problém,“ neboť tuto otázku poprvé jasně formuloval Platón ve svém stejnojmenném dialogu.“¹⁵

a následně dodává:

„Tradiční nebo klasická odpověď – a taková, jež navrhuje i Platón v dialogu *Theaitétos* – je ta, že vědění je *zdůvodněné* pravdivé přesvědčení.“¹⁶

¹⁵ Roderick Chisholm, *Theory of Knowledge*, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1989), str. 90.

¹⁶ Chisholm, *Theory 1989*, str. 90.

Můžeme si povšimnout, že Chisholm mluví o „Theaitétově problému“, někdy jej ale nazývá i „Platónův problém“; rovněž Gettier se ve svém článku odvolává na příslušná místa v dialogích *Menón* a *Theaitétos*. Podívejme se však na to, jak je to s Platónovými texty ve skutečnosti – co říká o věděni Platón a mohli bychom ho opravdu považovat za autora JTB definice?

Když Platón pojednává o rozdílu mezi *správným míněním* a *věděním*, jsou podle něj, co se týče praktických výsledků („správnosti jednání“), stejně dobré. Ten, kdo ví, která z cest je cesta do Larisy, i ten, kdo o tom má správné mínění, ačkoliv po ní nikdy nekráčel, by oba vedli stejně dobře; oba by dorazili do Larisy, a tedy by ani jeden ani druhý nebyl o nic horším vůdcem.¹⁷ Menón však po chvíli namítá, že se věděni od správného mínění přeci jen nějak lišit musí:

„*Sókr.* Tedy správné mínění není o nic méně prospěšno nežli věděni.

Men. Jen potud, Sókrate, že ten, kdo má věděni, asi vždycky zasahuje to pravé, kdežto ten, kdo má jen správné mínění, někdy zasahuje a jindy ne.“¹⁸

Menón se následně diví tomu, proč je věděni přikládána větší hodnota než správnému mínění, když jak ten, kdo by měl správné mínění, tak ten, kdo by věděl, by oba jednali stejně dobře. Podle Sókrata je to kvůli tomu, že věděni na rozdíl od správného mínění neutíká z duše člověka (jako Daidalovy sochy ze svých podstavců) a je svázáno přidáním „rozumové příčiny“:

„*Sókr.* [...] Vždyť také pravdivá mínění, pokud zůstávají, jsou krásná věc a způsobují všechno dobré; avšak dlouho nechtějí zůstávat, nýbrž utíkají z duše člověka, takže nemají velkou cenu, dokud je někdo nesváže rozumovým výkladem příčiny. [...] nejprve se stávají věděni a potom trvalými; a proto je věděni cennější než správné mínění a od správného mínění se věděni liší svázáním.“¹⁹

Pojetí věděni, které používá Platón, totiž svázané správné mínění (případně správné mínění spojené s rozumovou příčinou) se sice podobá tomu, se kterým pracujeme my a Gettier (zdůvodněné pravdivé přesvědčení,

¹⁷ Platón, *Menón*, přel. F. Novotný, (Praha, OIKOYMENH, 2003), 97.

¹⁸ Platón, *Menón*, 97c.

¹⁹ Platón, *Menón*, 97c-98.

JTB), ale je opravdu možné pokládat na základě této podobnosti Platóna za autora toho druhého? Platón se totiž nezdá nijak nakloněný tomu, aby jednotlivé pojmy (a tím celou definici) více osvětlil a asimilace pojmů svázanosti se zdůvodněním a správnosti s pravdivostí se tak zdá spíše za spekulaci.²⁰

Ačkoliv Sókratés trvá na tom, že vědění a správné mínění jsou dvě odlišné věci, není zřejmé, zda svou právě podanou definici vůbec přijímá, a dále říká, jak upozorňuje Peter Klein²¹, že mluví pouze z domněnky:

„*Sókr.* Ale ovšem i já to mluvím ne tak, že bych to věděl, nýbrž z domněnky; že však je správné mínění a vědění něco rozdílného, to, zdá se mi, naprosto není má domněnka, nýbrž, jestliže bych vůbec o něčem tvrdil, že to vím – a tvrdil bych to o málo věcech –, tu bych i toto pokládal za jednu z těch věcí, které vím.“²²

Navíc, kromě hovoření z domněnky, aniž by Sókratés rozhodl, co vědění je, už tvrdí, že jednou z věcí, které *ví*, je to, že vědění je odlišné od správného mínění. Jedná se snad o Sókratovskou ironii? Nebo jde o žert na čtenářův účet? Na druhou stranu se ale také může jednat o jedno z nejpřesnějších vystižení podstaty vědění: lze něco vědět, a to i přesto, že nevíme, co je vědění. Taková pozice není nijak neoblíbená ani v dnešních dobách.

Platón však podle Kleina²³ striktně definici zdůvodněného pravdivého přesvědčení nebo nějakou jí podobnou odmítá v dialogu *Theaitétos* (srv. s tím, co říkal Chisholm výše):

„*Sókr.* Jestliže, hochu, požadavek přibrati výměr obsahuje požadavek poznati a ne jen míněním pojmuti rozdíl, bylo by to pěkné s nejkrásnějším výměrem poznání. Neboť poznati jest tuším pojmuti vědění, že ano?

Theait. Ano.

Sókr. Nuže tedy, jak se podobá, na otázku, co je vědění, odpoví, že to je správné mínění spojené s vědomím rozdílu. Vždyť to by znamenalo podle něho přibrání výměru.

²⁰ Asimilace pojmů *mínění* a *přesvědčení* by možná přípustná byla, protože se významově jedná stále o jeden a týž termín, který je tradičně smyslově různorodý. To lze spatřit v použití jeho anglického ekvivalentu „belief“.

²¹ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 36.

²² Platón, *Menón*, 98b.

²³ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 36.

Theait. Podobá se.

Sókr. A to je veskrze pošetilé, když hledáme vědění, říci, že to je správné mínění spojené s věděním buď rozdílu nebo vůbec čehokoli. Tedy vědění asi není ani vnímání, *Theaitéte*, ani pravdivé mínění ani výměr připojující se k pravdivému mínění.

Theait. Podobá se, že ne.²⁴

Připisovat JTB definici Platónovi je podle Kleina chyba; a Gettier tuto chybu učinil, když ve svém článku odkazoval na Platónův text:

„V poznámce pod čarou Gettier říká „Zdá se, že Platón zvažuje nějakou takovou definici [definici JTB] v *Theaitétovi* 201, a možná přijímá v *Menónovi* 98“ (dodatek v závorkách přidán) (Gettier 1963: 121). Nicméně, jak bylo právě řečeno, Sókratés odmítl takovou definici v *Theaitétovi* a neschválil ji v *Menónovi*. On se pouze „domníval“ že vědění by mohlo být správné mínění které je svázané.“²⁵

Klein dodává, že pokud platí Whiteheadovo „Nejbezpečnější obecnou charakterizací evropské filosofické tradice je, že se skládá ze série poznámek pod čarou k Platónovi,“²⁶ pak „[...] poznámky pod čarou také mohou tradici dezinterpretovat.“²⁷

Rozhodnout tento spor se nám tu nepodaří a ani to není naším cílem. Už jen teorií, kdy byl ten který Platónův dialog sepsán, je přemnoho, a tak není možné s určitostí říct, zda Platón nejprve vyřkl svou definici v *Menónovi* a později odmítl v *Theaitétovi*, nebo naopak začal negativní definicí v *Theaitétovi* a v *Menónovi* ji dokončil.

Kromě „Platónovy definice“ se pro JTB definici objevují i označení jako „klasická“ nebo „tradiční“ definice. Ani to ale není nesporné označení, jak upozorňuje Julien Dutant²⁸. Ten tvrdí, že takto se JTB definice vědění začala označovat defacto až v Gettierově článku. Podobně to tvrdí i Plantinga:

²⁴ Platón, *Theaitétos*, přel. F. Novotný, (Praha, OIKOYMENH, 1995), 210.

²⁵ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 37, pozn. p. č. č. 4, veškerá úprava psána P. D. Kleinem.

²⁶ Alfred North Whitehead, *Process and Reality*, ed. David Ray Griffin a Donald W. Sherburne, (New York: The Free Press, 1978), str. 39.

²⁷ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 37.

²⁸ Julien Dutant, „The Legend of The Justified True Belief Analysis“, *Philosophical Perspectives*, 29, Epistemology, 2015.

„[...] není snadné najít vícero skutečně explicitních vyjádření JTB definice vědění z doby před Gettierem. Je to skoro jako kdyby vynikající kritik vytvořil tradici přímo v samotném aktu jejího zničení.“²⁹

Jako další se objevuje označení „trojčlenná definice“ (tripartite definition), které však není tolik užívané a navíc, vzhledem k následným pokusům o nahrazení jednotlivých částí, jednoznačně nesděluje, které tři prvky ho vlastně tvoří (tedy pokud se nenazývá „traditional tripartite“, což nás ale dovede ke stejnému problému jako předchozí označení).

Jak bychom tedy měli odkazovat na JTB definici? Pravděpodobně bychom se měli v první řadě vyhnout tomu, abychom definici připisovali Platónovi. Tím zamezíme největší kontroverznosti, případně nechtěně zavádějící interpretaci ve smyslu Kleinova dodatku k Whiteheadově tezi. Označení JTB definice za „klasickou“ nebo „tradiční“ se sice ujalo, byť asi tak stejně (ne)problematicky jako to, že jejím autorem je Platón, a také sice není tím nejvhodnějším, ale vzhledem k jeho rozšíření a k tomu, že (na rozdíl od „Platónovy definice“) se nijak nesnaží lokalizovat původ svého vzniku, bychom takové označení mohli připustit.

2.2 Gettierovské situace před Gettierem

Platón však není jediným filosofem z historie, na kterého je v diskuzi o Gettierově článku odkazováno. Sice tak nečiní přímo Gettier jako v případě Platóna, ale existují ještě dva případy, jež jsou dnešními autory zmiňovány v souvislosti s Gettierovým problémem. Zmíníme je proto, abychom podepřeli naši tezi o tom, že Gettierův problém není zcela nový filosofický problém, a že jeho jádro již bylo v historii tematizováno, a také proto, abychom nevytvořili dojem, že téma nebylo nikým povšimnuto od Platóna až po Gettierera.

Okolo roku 770 n. l. indický filosof Dharmottara vytvořil situaci, kterou Jonathan Stoltz popisuje takto:

²⁹ Alvin Plantinga, *Warrant: The Current Debate*, (New York, Oxford, Oxford University Press, 1993), str. 6.

„Skutečně vynikající příklad, který uvádí indický filosof Dharmottara z osmého století a který převzali i pozdější tibetští autoři, je příklad situace, ve které je podávána oběť zapáleného jídla. Na ohni se připravuje maso. Zatímco oheň žádný kouř nevydává, vařené maso přilákalo velké množství much, které se hemží nad ohněm. Někdo, kdo se na tuto scénu dívá z dálky, ale aniž by mohl vidět oheň, zahlédne hejno much a vytvoří mylné přesvědčení, že jde o kouř. V důsledku tohoto přesvědčení „vyvodí“ (inferred), že v místě hoří oheň. Jeho přesvědčení, že na místě hoří oheň, je pravdivé, ale protože vyvozuje existenci ohně z falešného přesvědčení o kouři, jeho poznatek (cognition) by nemělo být označováno za vědění (knowledge).“³⁰

Stoltz píše, že podobnosti mezi moderními teoriemi vědění a těmi Indo-Tibetskými jsou „do očí bijící“ (striking), a byť se zdráhá, aby příklad (tento nebo jiný z oné tradice) přímo označil za gettierovské situace, tvrdí, že jejich struktury jsou velmi podobné.

I příklad ³¹ vytvořený Petrem z Mantuy (Petrus Mantuanus) má podobnou strukturu. Ivan Boh o něm píše: „Tento příklad se rozhodně podobá Gettierově problému z roku 1963 a jejich účely jsou stejné.“³²

„Předpokládej, že je Platón vedle tebe a ty víš, že běží, ale chybně věříš, že je to Sókratés, takže pevně věříš tomu, že Sókratés běží. Ale nechť je tomu tak, že Sókratés skutečně běží v Římě; i když to nevíš. Víš tedy, že Sókratés běží, a nevíš tedy, že Sókratés běží, a proto na stejném základě to, co víš, je pro tebe pochybné.“³³

Povšimněme si jisté podobnosti mezi tímto a Gettierovým druhým příkladem. Za jejich „účel“ považuje Boh poukázání na to, že aby subjekt *věděl* danou propozici, nestačí pouze to, aby:

1) byl pevně přesvědčen o *p*

a

2) *p* byla pravda,

³⁰ Jonathan Stoltz, „Gettier and Factivity in Indo-Tibetan Epistemology“, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 57, No. 228, July 2007, str. 398.

³¹ Ivan Boh, *Epistemic Logic in the Later Middle Ages*, (London, New York: Routledge, 1993), str. 114.

³² Ivan Boh, „Belief, Justification, and Knowledge – Some Late-Medieval Epistemic Concerns“, *Quidditas*, Volume 6, Article 8, 1985, str. 95.

³³ Ivan Boh, „Belief, Justification, and Knowledge – Some Late-Medieval Epistemic Concerns“, *Quidditas*, Volume 6, Article 8, 1985, str. 95.

ale je třeba ještě něčeho dalšího. Za ono „něco“ bývá nejčastěji považováno právě zdůvodnění (případně nějaký jiný tzv. „warrant“, jak ještě uvidíme později). V jakém smyslu – na to však epistemologie odpověď zatím nenašla.

Za další milníky v problematice vědění bývají ještě považována bádání, která podnikli Alexius Meinong a Bertrand Russell, oba v letech první poloviny dvacátého století. I Russellův příklad nazývaný *Russell's Clock* nebo také *The Stopped Clock Case*, ukazuje, že pevné přesvědčení o propozici společně s faktem, že je tato propozice pravdivá, není dostačující pro to mít vědění.

„Muž se podívá na ručičkové hodiny a usoudí na základě polohy jejich ručiček, že jsou právě tři hodiny. Tyto hodiny ale nefungují již po dva dny – i zastavené hodiny však dvakrát denně ukazují správný čas. Ve skutečnosti jsou v moment, kdy se na hodiny dívá, opravdu tři hodiny. Muž tedy má pravdivé zdůvodněné přesvědčení, že jsou tři hodiny. Přesto se však nedá říci, že by *věděl*, že jsou tři hodiny.“³⁴

Všechny tyto zlomové body však byly, zdá se, vyznačeny teprve až v důsledku Gettierova článku při snaze zpětného ohledu za vyvolaným problémem. Překvapivé je, že ani jeden z nich ve své době nevyvolal tak vehementní snahy danou věc napravit – dokonce ani Gettier se ve svém článku nepokouší o nabídku možného řešení. Spíše to vypadá tak, že jsou všechny významné posuny epistemologie směrem k nalezení definice vědění otázkou teprve moderní doby, jmenovitě pak debaty ohledně Gettierova problému. Na tu se po historickém úvodu můžeme podívat nyní.

³⁴ Příklad je v originálním podání Russella příliš strohý, v jiné literatuře však zase příliš rozvlklý; proto jsem ho uvedl ve vlastní podobě. Adaptováno z: Bertrand Russell, *Human Knowledge: Its Scope and Limits*, (London: Routledge, 2009), str. 136 a 140; Jennifer Nagel, *Knowledge: A Very Short Introduction*, (Oxford: Oxford University Press 2014), str. 46; Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 88.

3. Epistemologie po Gettierově článku

Poté, co jsme se věnovali rozboru Gettierova článku a jeho historii, před sebou máme další, nelehký krok. Nyní se totiž podíváme na to, co po publikování Gettierova článku následovalo – různé pokusy o jeho „vyřešení“. Vyřešení píšu v uvozovkách, protože dosud epistemologická diskuze jak o povaze vědění, tak o Gettierově problému probíhá, a žádné její řešení nebo závěr není všeobecně přijímán.

Většinová shoda ale přeci jen je, a to konkrétně na směrech zdokonalení definice vědění. Způsobů, na kterých jsou tyto pokusy založeny, je více než dost. Některé se snaží o důkladnější propojení mezi skutečností (fakty) a jejich reprezentací v úvaze (ať už v přesvědčení, nebo v konečné fázi ve vědění), jiné se zase soustředí na metody, kterými jsou přesvědčení a vědění tvořeny a kriticky rozebírají použití prostředků (např. vize nebo inference) za tímto účelem. Další zase stanovují nové podmínky, které zabrání tomu, aby byly gettierovské situace pokládány za vědění. Obecně se ale uznává, že jsou tyto způsoby rozdělitelné na dva hlavní směry, totiž:

JTB+	?TB
přidání čtvrté podmínky ke třem předchozím (JTB)	nazýván také „justification focus“; bližší určení prvku <i>zdůvodnění</i> (justification), nebo vůbec jeho nahrazení něčím jiným.

Jak doplnění onoho „+“, tak nalezení prvku dosaditelného za „?“ je ale nanejvýš problematickou otázkou. Zrovna tak problematické je leckdy určení toho, zda ona nová definice patří spíše do skupiny JTB+ nebo ?TB.

Další názorové proudy se sice objevují znatelně méně často, ale pořád je nemůžeme nezmínit. Řeč je například o takových, které obecně zpochybňují, zda musí být vědění *syntézou* oněch třech JTB nebo nějakých jiných podmínek, ať už jakýmkoli způsobem, nebo takové, které se dotazují, zda je vůbec vědění analyzovatelné (tj. rozdělitelné na nějaké části). Další možností totiž je (a doba, po kterou diskuze o povaze vědění bez

definitivního zakončení probíhá, tomu nasvědčuje) že vědění je „fundamentální a neanalyzovatelné“³⁵, jak je tvrzeno např. v knize T. Williamsona *Knowledge and Its Limits*.

Protože nepanuje obecná shoda na tom, co je vědění, přirozeně se vyskytují i rozpory ohledně toho, kdy daná osoba něco ví, a tedy: zatímco někteří epistemologové mají nějakou situaci za gettierovskou a tvrdí, že subjekt v ní *neví*, podle jiných *ví* a následně vysvětlují proč vzniká mylný pocit gettierizace. K podobnému „řešení“ Gettierova článku dospívají i takové směry, které celý článek a diskuzi odsuzují jako „pseudoprobém“ nebo jako „mrhání časem“³⁶.

Dobrat se podstaty vědění ale, zopakujme, není předmětem našeho bádání. Kromě složitosti takového počínu se totiž čím dál zřetelněji vyjeví i nutnost bližšího určení toho, co je vůbec *pravda* a *fakt*; a taková debata je snad ještě složitější.

Naším cílem je shrnout hlavní příspěvky do debaty post-gettierovské epistemologie a nastínit tak hlavní proud jejího ubírání. I to bude dost nelehký úkol právě kvůli tomu, jak se debata vyvíjela a jak byly jedny teorie nahrazovány druhými, že byly střídavě kritizovány, opravovány a vyřazovány a tak dále, a v neposlední řadě, že debata stále probíhá a dosud různí filosofové kladou různé nároky na to, co znamená něco vědět.

Na tomto místě by tak bylo vhodné předeslat po vzoru Marka Kaplana³⁷ upozornění na jednu v tomto ohledu kritickou distinkci: není jisté, že vyřešení Gettierova problému povede k nalezení definice vědění.

Ve skutečnosti je souvislost mezi těmito dvěma cíli blíže neurčená a nabízejí se všemožné konexe – jeden a druhý mohou být tím samým, jeden může vést bezprostředně k druhému, druhý může naznačovat směr prvního a tak dále, nebo se může jednat o dva cíle navzájem téměř nesouvisející.

V této části práce upustím od své snahy poskytnout čtenáři co největší pohodlí ve formě důsledného překladu a budu se držet některých původních anglických výrazů za účelem jednodušší orientace v problematice v případě

³⁵ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 156.

³⁶ Hetherington, *TGP*, str. 68.

³⁷ Mark Kaplan, „It's Not What You Know that Counts“, *The Journal of Philosophy*, Vol. 82, No. 7, Jul., 1985.

následné samostatné rešerše. Většina následujících výrazů totiž tvoří svými pojmy základní nosnou konstrukci tohoto epistemologického odvětví, a protože v českém prostředí nemají jejich ekvivalenty defakto žádnou tradici, byl by překlad spíše ke škodě než užitku.

Začnu tak, že se pokusím proniknout do toho, co je to vůbec gettierovská situace a jak se tvoří. To učiním za pomoci Lindy Zagzebski, která na jejich tvorbu podala uznávaný návod.

4. Návod na gettierovské situace

Linda Zagzebski je jednou z předních postav diskusí týkajících se Gettierova problému. Podle ní nebude žádná definice vědění JTB+ ani ?TB³⁸ odolná vůči gettierizaci do té doby, dokud *zdůvodnění* nutně nezajistí i *pravdivost*. Odtud její název článku „The Inescapability of Gettier Problems.“³⁹ Na její text bývá často odkazováno hlavně proto, že v něm poskytla návod k vytvoření gettierovských situací:

„[...] můžeme zkonstruovat Gettierovské situace za použití následujícího postupu: začněme případem zdůvodněného (nebo zajištěného) nepravdivého přesvědčení. Udělejme prvek zdůvodnění (zajištění) dostatečně silný pro vědění, ale přesvědčení nepravdivé. Nepravdivost přesvědčení nebude způsobena žádným systematicky popsatelným prvkem v situaci, neboť kdyby byla, mohli bychom takovou skutečnost použít při analýze částí vědění jiných než pravdivé přesvědčení, a pak by pravdivost byla, v rozporu s hypotézou, zajištěna jinými prvky vědění. Nepravdivost přesvědčení je tedy důsledkem nějakého prvku náhody. Nyní případ doplníme přidáním dalšího prvku náhody, ovšem tentokrát takovým, který přesvědčení přeci jen učiní pravdivým. Druhý prvek musí být nezávislý na prvku zajištění, takže stupeň zajištění zůstává nezměněn. Situaci bychom mohli popsat tak, že jeden prvek náhody působí proti druhému. Nyní máme případ, ve kterém je přesvědčení zdůvodněné (zajištěné) na úrovni dostatečné pro vědění, přesvědčení je pravdivé, ale nejedná se o vědění.“⁴⁰

„Tím, co vytváří problém pro JTB, je to, že onen prvek smůly je vyrušen prvkem štěstí. Správného cíle je dosaženo, ale pouze náhodou,“⁴¹ píše Zagzebski. Za hlavní nedostatek, který umožňuje vznik gettierových problémů, považuje vztah mezi *zdůvodněním* a *pravdivostí*, který je „blízký,

³⁸ Protože se některé ?TB teorie snaží nahradit komponent Justification, používá ve svém textu Zagzebski jak *Justification*, tak tzv. *Warrant*, pod který podle některých epistemologů spadá i Justification. Warrant je podle Plantingy, jak jej cituje Zagzebski: *vlastnost, která v dostatečné míře převádí pravdivá přesvědčení na vědění* (Alvin Plantinga; Warrant and Proper Function, (Oxford UP, 1993), p. 48.). V této práci překládám Warrant jako *Zajištění*.

³⁹ Linda Zagzebski, „The Inescapability Of Gettier Problems“, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 44, No. 174, 1994.

⁴⁰ Zagzebski, „The Inescapability Of Gettier Problems“, str. 69.

⁴¹ Zagzebski, „The Inescapability Of Gettier Problems“, str. 66.

ale ne neporušitelný.“⁴² Gettierovským situacím by se podle ní dalo předejít, kdybychom se vzdali této nezávislosti mezi pravdou a zdůvodněním, a zdůvodnění by se redefinovalo tak, že cokoliv, co by bylo *nepравdivým přesvědčením* by nemohlo být zdůvodněno, a naopak to, co by bylo zdůvodněno, by muselo být pravdivé. Tím by se pravdivost v definici vědění stala nadbytečnou a vědění by bylo „zdůvodněným přesvědčením“.⁴³

Ačkoliv taková podmínka není nesprávná, je příliš silná, jak píše i sama Zagzebski. Zdárně by vyřadila mnoho propozic, o kterých máme za to, že jsou vědění. Především by ale byla neslučitelná s *principem falibilismu* (FP), který jsme obhajovali na začátku práce kvůli jeho pragmatické významnosti ve vědách a pokroku vůbec. Zagzebski upozorňuje na to, že podle tohoto postupu se dá vytvořit nespočet gettierovských situací. I Russell několik desítek let před Gettierovým článkem upozornil, že se podobné situace „pravdivých přesvědčení, které nejsou vědění,“ snadno dají množit do neurčita.⁴⁴

Právě podaný návod nám umožní lépe pochopit postup, se kterým se na následujících řádcích setkáme ještě několikrát, až budeme popisovat gettierovské situace.

⁴² Zagzebski, „The Inescapability Of Gettier Problems“, str. 65.

⁴³ Zagzebski, „The Inescapability Of Gettier Problems“, str 72.

⁴⁴ Russell, *Knowledge 2009*, str. 139.

5. Přední teorie vědění

Po historickém úvodu, rozboru Gettierova článku a předpokladů a závěru v něm a po představení obecného schématu pro tvorbu „gettierovských situací“, jsme nyní připraveni na to, abychom se podívali na epistemologickou debatu, která o definici vědění díky publikaci Gettierova článku nastala.

Debata je velmi rozštěpená, rozličná a spleťtá, nové definice toho, kdy někdo něco ví, jsou často velmi komplikované a některé podmínky mohou být v běžných situacích až téměř nesplnitelné; epistemologové navíc velmi úporně pracují na tom, aby vyvracely dosažené výsledky a nově vytvořené teorie epistemologů jiných.

My se však vyhneme většině teorií a podmínek pro vědění, které se ukázaly jako nepřítliš dobré, a omezíme se v této práci na ty teorie, které jsou z pohledu dnešních bádání považovány za nejdůležitější a nejvlivnější a o které se stále opírá ještě i dnešní debata. Jedná se o teorie:

Přední autor:	Název:	Směr:
Alvin Goldman	<i>The Causal Theory</i>	?TB
Alvin Goldman	<i>Reliabilism</i>	?TB
Robert Nozick	<i>The Tracking Theory</i>	?TB
Michael Clark	<i>No-False-Lemma</i>	JTB+
Keith Lehrer a Thomas Paxson	<i>The Indefeasibility Theory</i>	JTB+

Všechny tyto teorie se pokouší nabízet nové definice vědění, přičemž každá více či méně opravuje, nebo nahrazuje původní JTB teorii. V následující části práce tyto teorie, jejich historii a definice vědění, stejně jako jejich slabiny a nedostatky postupně probereme. K velké pomoci nám budou ilustrativní příklady gettierovských situací, zejména pak ty, které uvádí sami autoři při příležitosti představení svých teorií. Nejskloňovanější a obecně za nejdůležitější jsou v post-gettierovské epistemologii považovány tyto scénáře:

Autor:	Název:	Rok:
Roderick Chisholm	<i>The Sheep in the Field</i> ⁴⁵	1966
Alvin Goldman	<i>The Fake Barns</i> ⁴⁶	1976
Robert Nozick	<i>The Grandmother and Grandson</i> ⁴⁷	1981
Keith Lehrer a Thomas Paxson	<i>Tom Grabit</i> ⁴⁸	1969

Za důležitý příklad gettierovské situace je považován rovněž Russellův *The Stopped Clock Case* nazývaný také *Russell's Clock*, se kterým jsme se již setkali výše, a příklad s pyromaniakem, který bude uveden v závěru práce. V průběhu dalších kapitol budou představeny i další důležité situace, ale tyto jmenované se objevují nejčastěji. Hlavně mají velký explikační potenciál, kterého se pokusíme využít.

Důvod, proč jsme v tabulce teorií výše uvedli „předního autora“ a důvod, proč se liší názvy teorií v tabulce od názvů následujících kapitol je ten, že autoři svou teorii představili v určitém článku s nějakým názvem, ale epistemologická tradice jim pak přidělila název lehce odlišný. Původní teorie, kterou Lehrer a Paxson představují jako „Undefeated Justified True Belief“ tak často bývá označována jako „Indefeasibility Theory“, nebo teorie M. Clarka ve které mluví o „no false grounds“ podmínce je pak nazývána jako „No-False-Lemma“ nebo „No-False-Beliefs“ teorie.

Věc s názvy teorií se pak komplikuje tím, že další autoři převzali jejich hlavní principy, a jako „No-False-Grounds“ se pak označuje dokonce celý soubor teorií založených na principu, který původně představil Michael Clark; s těmito jejich úpravami a dodatky se pak ovšem nedá tvrdit, že by

⁴⁵ Roderick Chisholm, *Theory of Knowledge* (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1966), str. 23.

⁴⁶ Alvin Goldman, „Discrimination and Perceptual Knowledge“, *The Journal of Philosophy*, Volume LXXIII, No. 20, November 18, 1976, str. 772.

⁴⁷ Robert Nozick, *Philosophical Explanations*, (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1981), str. 179.

⁴⁸ Keith Lehrer a Thomas Paxson, „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“, *The Journal of Philosophy*, Volume LXVI, No. 8, April 24, 1969, str. 225.

„No-False-Grounds“ název nutně odkazoval jen a pouze na Clarkovu teorii. Podobně je tomu i u pojmenování hlavních gettierovských situací.

Proto se vždy snažím udělat maximum pro to, abych u té které teorie nebo situace uvedl všechny její nejpoužívanější názvy, a zabránil tím tomu, aby se čtenář kvůli takové marginálii v případné rešerši post-gettierovské debaty ztrácel.

5.1 Problematický princip percepce

Po tomto úvodu do post-gettierovské debaty začněm tak, že se podíváme na princip percepce (tj. vize), jakožto společného prvku prolínajícího se napříč drtivou většinou gettierovských situací; konkrétně na příklad *The Sheep in the Field*.

Příklad Rodericka Chisholma, který prezentoval v několika formách a většinou pouze nenápadně (i třeba v poznámce pod čarou) se stal jedním z těch, na kterých se Gettierův problém dá vysvětlit přímočařeji než na původních příkladech popsanych Gettierem. Ne málokdy je tak při hovoru o Gettierově problému zmiňován spíše tento příklad, než ty Gettierovy (kniha S. Hetheringtona s názvem *The Gettier Problem* má na svém přebalu ovci na poli). Má několik různých verzí, jejichž modifikace uvedu, aby bylo jasné, že se jedná stále o jeden a ten samý příklad. Chisholmův příklad⁴⁹ zní ve své podstatě takto:

The Sheep in the Field:

Farmář Roddy při pohledu na pole vytvoří za použití svých spolehlivých pozorovacích schopností *zdůvodněné přesvědčení*, že je na poli ovce. Roddy se však, aniž by to věděl⁵⁰ (viz pozn. p. čl!), dívá na kámen, který se ovci pouze

⁴⁹ Originální znění příkladu v takové podobě, v jaké ho uvedl Chisholm, viz v poznámce pod čarou: Roderick Chisholm, *Theory of Knowledge*, (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1966), str. 23, následně např.: Roderick Chisholm, *Theory of Knowledge*, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1989), str 93. Adaptace, kterou uvádím, je podle mě čtenářsky schůdnější a vhodnější pro náš způsob uchopení problematiky. Příklad se částečně měnil i kvůli tomu, jak se postupně měnila Chisholmova teorie vědění.

⁵⁰ Autoři se skutečně dopouštějí tak neobratné a závažné chyby, že v příkladech, ve kterých je nějaký, lidově řečeno, „háček“ (twist), ho uvedou frází „aniž by to věděl“, nebo nějakou podobnou; tedy takovou, ve které již používají onen pojem, jehož podstatu se teprve chystají vysvětlit – vědění. Tuto nepřesnost učinil i Gettier ve svém původním článku, kdy píše „unknown to Smith.“ V místě (viz další pozn. p. čl.), ze kterého čerpám inspiraci pro

velmi podobá. Jeho *zdůvodněné přesvědčení* je však také *pravdivé* – na poli ovce skutečně je, akorát je schovaná za kamenem, a tak mimo zorné pole Roddyho.

Různé podoby příkladu⁵¹ pak uvádějí místo ovce krávu a místo kamene křoví s kravími fleky, které jsou ve skutečnosti hadry poházené na křoví; nebo místo ovce psa, který je za ovci převlečen; nebo je ovce schovaná za horizontem, nikoli za objektem ve tvaru ovce; nebo není farmář Roddy farmářem Roddym, ale pouze subjektem „S“ nebo „X“; a tak dále a tak podobně. Ve zkratce jsou stěžejní body tyto:

- 1) subjekt vytváří přesvědčení *p*: (předmět je tam a tam), na základě percepce,
- 2) percipovaným předmětem je ovšem jiný předmět než ten, který je v *p*,
- 3) přesvědčení je i přesto pravdivé, protože předmět z *p* se na místě nachází; pouze nebyl/nemohl být viděn
- 4) závěr: subjekt neví, že *p*, přestože má *zdůvodněné pravdivé přesvědčení* o tom, že *p*.

Na podobném principu je založeno mnoho gettierovských situací: k vytvoření přesvědčení je použita schopnost percepce, která se ukáže jako z nějakého důvodu selhávající, na základě které je však vytvořeno *pravdivé přesvědčení*, které je klamnou percepcí *zdůvodněno* (k tomu viz *druhý princip* (CP) a připomeňme již jednou uvedené: S „*má sice zdůvodněné, ale nepravdivé přesvědčení, ze kterého však dedukuje pravdivé přesvědčení, jež je tím pádem taktéž zdůvodněno,*“⁵² a návod Lindy Zagzebski).

svou adaptaci Chisholmova příkladu, stojí „*unknownst to Roddy.*“ Při překladu Gettierova článku jsem se jí byl schopen do určité míry vyhnout tím, že jsem ji přeložil jako „*aniž by to bylo Smithovi známo*“, ale již nepokládám vyhýbat se takovému nedostatku, se kterým jsme konfrontováni v důsledku ledabylosti autorů, za vhodné. Jinak bychom napravovali překladem něco, co bychom mohli označit za jisté (chybné) paradigma. Překlad, který by mohl být v tomto smyslu označen za „*vylepšený*“, ale nemůže sloužit jako svého-druhu filtr, který by takové chyby odstraňoval na všech místech napříč celou problematikou.

⁵¹ Viz např.: Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 16, nebo Duncan Pritchard „*Anti-Luck Virtue Epistemology*“, *The Journal of Philosophy*, Vol. 109, No. 3, March, 2012, str. 251, nebo Vojtěch Kolman, *Idea, číslo, pravidlo: prolegomena k analytické filozofii, která se nechce stát přísnou vědou*, (Praha: Filosofia, 2011), str. 436 a další prameny.

⁵² Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 2, zvýraznění L. L.

Stejně je tomu v příkladu s houskami

- S vidí housky ve výloze;
- S má přesvědčení, že jsou v krámě housky;
- *X: housky jsou plastové atrapy;*
- v krámě ale skutečné housky jsou –
- prodavačka je má pod pultem,

s Tomem v kanceláři

- S vidí Toma sedícího za stolem;
- S má přesvědčení, že Tom je ve své kanceláři;
- *X: Tom sedící za stolem je hologram;*
- Tom ale skutečně je ve své kanceláři –
- sedí pod stolem a čte Frega,

Mary a jejím manželem

- Mary vidí svého manžela, jak sedí v křesle a čte;
- Mary má přesvědčení, že její manžel sedí v místnosti;
- *X: muž sedící v křesle je bratr jejího manžela;*
- manžel Mary ale v místnosti je –
- sedí na druhé straně, mimo zorné pole Mary.

Všechny tyto příklady jsou příklady gettierovské situace, které jsou v souladu s podaným návodem Lindy Zagzebski. Namísto schopnosti inference (jako v případech v Gettierově původním článku) v nich je ale použita schopnost percepce.

V tomto místě je potřeba se bez větších debat shodnout na tom, že percepci (vizi) budeme považovat v této práci za *ne-inferenční*, a tedy že přesvědčení vytvořená na jejím základě nebudeme považovat za výsledky inference, či jiného kognitivního procesu. Ne všichni epistemologové jsou takového názoru – někteří se domnívají, že to, co percipujeme (vidíme), jsou sensorická data, na jejichž základě teprve *inferujeme* na to, že vidíme ten a ten objekt. Tento náš konsensus je vynucený kvůli tomu, abychom zbytečně nerozšiřovali probíranou problematiku, byť se samozřejmě neobejde bez jisté újmy. To, že percepci budeme chápat neinferenčně, je dáno tím, že

tento názor převažuje, a tím, že ho zastává hlavně A. Goldman, jehož teorie budeme kvůli jejich významnosti blíže probírat.

Jádro problému, který ve výše jmenovaných situacích vzniká, není ani tak v tom, že by subjekt „neviděl dobře“, ale spíše v tom, že to, co *má za to, že vidí*:

(housky, Tom, manžel),

není ve skutečnosti *to, co vidí* – vidí vždy něco jiného:

(plastové atrapy, hologram, bratra manžela).

Proto je *zdroj (fakt)*, na jehož základě přesvědčení subjektu o té které propozici vzniklo, odlišný od *zdroje (faktu)*, který toto přesvědčení činí *pravdivým*:

(housky pod pultem, Tom pod stolem, manžel v rohu).

Přesně tento problém se pokouší vyřešit Alvin Goldman ve svém článku „A Causal Theory of Knowing“⁵³.

⁵³ Alvin Goldman, „A Causal Theory of Knowing“, *The Journal of Philosophy*, Vol. 64, No. 12, Jun. 22, 1967.

5.2 Goldman, A Causal Theory of Knowing

Alvin Goldman v článku publikovaným roku 1967, kromě toho, že v něm vyvracel jednu z do té doby nejvýznamnějších teorií definice vědění, v něm představil svou *kauzální teorii vědění*, jež se zdála vhodným kandidátem na řešení Gettierova problému. To učinil tak, že upozornil na nedostatek druhého Gettierova příkladu, ve kterém Smith usuzuje na propozici:

(h) Buď Jones vlastní Ford, nebo je Brown v Barceloně,

o které platí že:

- 1) (h) je pravda,
- 2) Smith je přesvědčen, že (h) je pravda,
- 3) Smithovo přesvědčení o tom, že (h) je pravda, je odůvodněné.

a přesto se nedá říct, že by Smith věděl, že (h) je pravda. Podle Goldmana je to proto, že mezi faktem, který by byl zdrojem přesvědčení, a faktem, který by jej činil pravdivým, není *kauzální spojení* (causal connection) vzhledem ke Smithovu přesvědčení.

Kdyby bylo Smithovo přesvědčení o (h) založeno mimo jiné například na tom, že by od Browna obdržel dopis označený Barcelonským poštovním razítkem, říká Goldman, pak by měl důvod domnívat se něco o Brownově lokaci a tedy by, vzhledem k tomu, že Brown skutečně je v Barceloně, mohl mít vědění. Smith ale usoudil na (h) z propozice (f) „Jones vlastní Ford“, tedy z propozice a důvodů naprosto nesouvisejících s druhou částí tvrzení:

„Povšimněme si, že *to, co dělá* (h) pravdivé, je fakt, že Brown je v Barceloně, ale že tento fakt nemá nic do činění se Smithovým přesvědčením o (h). To znamená, že není žádná *kauzální* souvislost mezi faktem, že Brown je v Barceloně, a Smithovým přesvědčením o (h).“⁵⁴

Jinými slovy máme dva fakty:

- 1) nepravdivý – Jones vlastní Ford, a
- 2) pravdivý – Brown je v Barceloně.

⁵⁴ Alvin Goldman, „A Causal Theory of Knowing“, str 358; upraveno (h) za p.

Proč je propozice (h) pravdivá, je díky faktu 2). Mezi tímto faktem a Smithovým přesvědčením však není *kauzální spojení*, jak jej právě vyžaduje Goldman. Povšimněme si, že podobně je tomu v Chisholmově příkladu s ovci a jiných, výše zmíněných. Podle *kauzální teorie vědění*:

*S ví, že p, tehdy a pouze tehdy když
fakt p je kauzálně spojen „vhodným“ způsobem s S-ovým přesvědčením
o p.⁵⁵*

Za vhodný, tzv. „knowledge-producing“ způsob pokládá Goldman například *percepci, paměť, výpověď, inferenci* a jejich kombinaci. Zároveň dodává, že je třeba tento list ponechat otevřený změně, protože je možné, že jej bude třeba rozšířit. Konkrétně inference je ale problematická – i ta musí být provedena správně a hlavně bez chyb.

Pro Goldmana je kritické, aby mohl být *kauzální řetězec* (causal chain) vytvořen tak, aby korektně vedl od zdroje pro vznik S-ova přesvědčení až k faktu, který toto přesvědčení činí pravdivé.

Zde musíme učinit významné upozornění: pro Goldmana není nutné, aby to byl jeden a ten stejný fakt, nebo jinými slovy – aby tento fakt byl zároveň důvodem (cause) pro to, aby měl S nějaké přesvědčení. Takové případy nastávají zejména pokud máme nějaká přesvědčení o tom, co se teprve stane. Událost v budoucnosti může jen těžko být důvodem pro něčí přesvědčení tady a teď. Goldman svou pointu ilustruje na následujícím příkladu:

- T v neděli řekne S „Plánuji jít v pondělí do města.“
- S, protože slyší, co říká T, vytvoří přesvědčení „T přijde v pondělí do města.“
- T uskuteční svou intenci a v pondělí přijde do města.

Podle Goldmana můžeme říct, že S *věděl*, že „T přijde v pondělí do města.“ Zdrojem pro S-ovo přesvědčení, je to, že T něco řekl. Toto přesvědčení je

⁵⁵ Goldman, „A Causal Theory of Knowing“, „S knows that p if and only if, the fact p is causally connected in an "appropriate" way with S's believing p.“, str. 369.

pravdivé, protože T do města přišel. Kauzální řetězec je správný. Tento případ se však kriticky liší od případu kdy:

- T v neděli řekne S „Plánuji jít v pondělí do města.“
- S, protože slyší, co říká T, vytvoří přesvědčení „T přijde v pondělí do města.“
- T si však, hned, jakmile to řekne, svou intenci rozmyslí.
- Nicméně – v pondělí je unesen a pod pohrůžkou smrti donucen jít do města.

Podle Goldmana v tomto případě *nemůžeme* říct, že S věděl, že „T přijde v pondělí do města“, přestože, stejně jako v předchozím případě, T do města skutečně přišel; *kauzální řetězec* totiž není správně vytvořen.

Uvedme pro jistotu ještě jeden příklad, který vysvětluje, co je pro Goldmana *správný kauzální řetězec*:

„Novinový reportér vidí *p* a podává o tom zprávu do svých novin. Při tisku však příběh obsahuje typografickou chybu, takže tvrdí *ne-p*. Ovšem při čtení novin S přehlédne slovo „ne“ a má za to, že noviny tvrdily *p*. Protože novinám důvěřuje, vyvozuje (infers), že *p* je pravda. Máme zde souvislý kauzální řetězec vedoucí od *p* k S-ovu přesvědčení o *p*; přesto S neví *p*. S si myslí, že *p* vedlo k informování novin o *p* a to že vedlo k jejich vytištění tvrzení, že *p*. Proto je jeho rekonstrukce kauzálního řetězce mylná. Ale pokud by měl vědět *p*, jeho rekonstrukce musí být bez chyb.“⁵⁶

Ač je skutečně *p* pravda a subjekt má zdůvodněné pravdivé přesvědčení o tom, že *p*, nelze uznat, že ví, že *p*, protože *kauzální řetězec* je v tomto případě nesprávný.

Protože jsme zjistili, že tím hlavním je pro Goldmana *správný kauzální řetězec*, a jak má podle *kauzální teorie* vypadat, aby někdo *věděl*, nepřekvapí nás příliš, že Goldman ve své teorii vůbec nevyžaduje komponent *zdůvodnění*. Podle něj není nutné, aby byl subjekt schopen vysvětlit, jestli je jeho přesvědčení zdůvodněné, nebo proč je vůbec o své

⁵⁶ Goldman, „A Causal Theory of Knowing“, str. 363.

propozici přesvědčen a proč ji tvrdí; například že Mt. Everest je nejvyšší hora Země, nebo že Caesar byl zavražděn:

„Průměrně vzdělaní dospělí by mohli například vědět, že Julius Caesar byl zavražděn, přestože by si nemohli vzpomenout, kde se tento fakt dozvěděli, nebo by nemohli podat jakýkoli podpůrný důvod pro jejich tvrzení. Podle kauzální teorie by však měli vědění do té doby, dokud by jejich přesvědčení, že byl Caesar zavražděn, bylo správně založené na faktu, že byl Caesar zavražděn.“⁵⁷

Přestože Mt. Everest nikdy neviděl a u Caesarovy vraždy nebyl přítomen, může subjekt *vědět*, pokud je *kauzální řetězec* správně vytvořen (například: horolezec vylezl na Mt. Everest a správně změřil jeho výšku, sdělil tuto informaci profesorovi; profesor napsal do učebnice, že Mt. Everest je nejvyšší hora; tuto učebnici si subjekt přečetl, vytvořil přesvědčení „Mt. Everest je nejvyšší hora“. Podle *kauzální teorie: ví*).

Je zřejmé, že *kauzální teorie* mohla znamenat značný posun v řešení Gettierova problému. Podle Jennifer Nagel dokonce „byla oslavována jako výrazný pokrok v teorii vědění“⁵⁸.

Samozřejmě, že není bez chyb, jak se ostatně dozvíme v příští kapitole. Díky Goldmanově teorii bychom ale již nyní byli schopni plausibilně vysvětlit, proč Smith v Gettierových příkladech, Mary, ani další subjekty pozorující ať ovci, plastové housky, nebo jiné mylně identifikované objekty, nemají vědění – neví, protože ani v jednom z případů není *kauzální řetězec* zkonstruován *správně*, a v některých z nich není správné dokonce ani *kauzální spojení*.

⁵⁷ Nagel, *Knowledge*, str. 51.

⁵⁸ Nagel, *Knowledge*, str. 52.

5.3 Goldman, Reliabilism

Goldman sice není přímo autorem *reliabilismu* (*reliabilismus* nebývá považován za teorii, která by měla konkrétního autora), ale mohli bychom ho považovat za jeho předního představitele a přispěvatele. Po několika letech to byl on sám, kdo přišel na jeden z největších nedostatků své *kauzální teorie*: zjistil, že je možné, aby jak celé *kauzální spojení*, tak celý *kauzální řetězec* byl správný, a subjekt přesto neměl *vědění* o té které propozici.⁵⁹

Jako příklad, který má takovou situaci demonstrovat, uvedl následující scénář *The Fake Barns* (Falešné stodoly), někdy nazýván rovněž *Fake Barn County* (Okres falešných stodol), *Papier-mâché Barns* (Stodoly z papírové drti) nebo také *Barn Facades* (Stodolové fasády) a *Barn Facsimile* (Stodolové faksimile). Vzhledem ke stylistickým přednostem, které originální text Alvina Goldmana má, jej uvádím v překladu celý.

The Fake Barns:

„Uvažme následující příklad. Henry projíždí se svým synem po venkově. Pro chlapcovo poučení Henry identifikuje různé objekty v krajině, jakmile se objeví v dohledu. „To je kráva,“ říká Henry, „To je traktor,“ „To je silo,“ „To je stodola,“ atd. Henry nemá pochyb o identitě těchto objektů; zejména nepochybuje o tom, že posledně zmíněný objekt je stodola, což také skutečně je. Každý z identifikovaných objektů má znaky, které jsou pro něj typické. Navíc je každý objekt plně na očích, Henry má výborný zrak a má dostatek času na to, aby si je dostatečně pozorně prohlédl, protože na silnici není skoro žádný provoz, který by ho rozptyloval.

Řekli bychom, na základě těchto informací, že Henry *ví*, že onen objekt je stodola? Většina z nás by s tímto tvrzením příliš neváhala, tedy za předpokladu, že bychom nebyli v nějakém určitém filosofickém rozpoložení. Porovnejme tento sklon, který máme, se sklonem, který bychom měli, kdybychom dostali nějaké další informace. Předpokládejme, že se dozvíme, že čtvrt, do které Henry právě vjel, je, aniž by to věděl, plná papírových faksimilií stodol. Tyto faksimile při pohledu ze silnice vypadají přesně jako stodoly, ale ve skutečnosti jsou to pouhé fasády, bez zadních stěn a interiérů, a jako stodoly tedy dočista nepoužitelné. Jsou tak důmyslně zkonstruovány, že cestující si je vždy spletou se stodolami. Henry, který do čtvrti právě vjel, se nesetkal se žádnými faksimile; objekt, který vidí, je pravá nefalšovaná stodola. Ale kdyby

⁵⁹ Nagel, *Knowledge*, str. 52.

objektem na tomto místě byla faksimile, Henry by si ji spletl se stodolou. Nyní bychom se, vzhledem k této nové informaci, silně přikláněli k tomu, stáhnout naše tvrzení, že Henry ví, že objekt je stodola. Jak tuto změnu v našem úsudku vysvětlit?⁶⁰

I v tomto příkladě je využita schopnost percepce, jako tomu bylo v oněch několika příkladech výše. Tentokrát je ale situace jiná – funkčnost schopnosti je zcela v pořádku a předmět je identifikován správně; co je defektivní je naopak prostředí, ve kterém se děj (a tedy postava, její schopnost a její přesvědčení) nachází.

Přestože jsou podmínky z *kauzální teorie vědění* splněny, Goldman usuzuje, že Henry *neví*. Nyní explicitně přiznává, že jeho „stará“ *kauzální teorie* by stejně jako JTB teorie nebyla schopna vysvětlit, proč Henry vědění nemá.⁶¹ Podle dalších epistemologů je hlavním důvodem, proč nelze říct, že by Henry věděl, to, že se nachází v „nepřátelském prostředí“ (unfriendly environment), ve kterém je Henryho zdůvodnění nedostatečné. „Dívat se“, v prostředí plném vizuálně deceptivních objektů zkrátka nestačí. Je si s takovým scénářem schopen poradit *reliabilismus*?

Reliabilismus je směr, podle kterého:

S může vědět, že *p*, tehdy a pouze tehdy, když
S-ovo pravdivé přesvědčení o *p* bylo vytvořeno spolehlivým procesem nebo mechanismem.

Reliabilistický obrat pozornosti ke spolehlivosti různých procesů a obecně k procesům, skrze které vzniká *přesvědčení* je považován za „jeden z nejdůležitějších vývojů v teorii vědění v posledních desetiletích.“⁶² Ani v této teorii není vyžadováno zdůvodnění; Brandom toto zjištění nazývá „základním poznatkem“ (Founding Insight):

„To, co nazývám "základním poznatkem" *reliabilistických* epistemologií, je tvrzení, že pravdivá přesvědčení mohou, alespoň v některých případech, být

⁶⁰ Alvin Goldman, „Discrimination and Perceptual Knowledge“, str. 772. Pro zkrácenou verzi viz např. Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 87.

⁶¹ Goldman, „Discrimination and Perceptual Knowledge“, str. 773

⁶² Robert Brandom, *Articulating Reasons, An Introduction to Inferentialism*, (Cambridge, London, Harvard University Press, 2001), str 97.

skutečným věděním, přestože není splněna podmínka zdůvodnění (v tom smyslu že subjekt s potenciálním věděním není schopen podat vhodné důvody), za předpokladu, že jsou tato přesvědčení výsledkem uplatnění schopností, které spolehlivě tvoří pravdivá přesvědčení za podmínek, ve kterých byly skutečně uplatněny.“⁶³

Za spolehlivý je považován takový proces, který s velkou pravděpodobností vytvoří pravdivé přesvědčení.⁶⁴ Nebo opět podle Brandoma:

„Mechanismus vytvářející přesvědčení je spolehlivý (v daných podmínkách), pouze v případě, že je objektivně pravděpodobné (v těchto podmínkách), že povede k pravdivému přesvědčení.“⁶⁵

Co to ale znamená „s velkou pravděpodobností“ nebo „objektivně pravděpodobné“? Přesně tento nedostatek je nejčastějším terčem kritiky *reliabilismu*; jak moc spolehlivé je spolehlivé a jak velká pravděpodobnost je velká pravděpodobnost? 97 %, 80 %, 51 %, 99 %? V podobném smyslu a o několik desítek let dříve učinil Russell trefný postřeh:

„[...] neexistuje žádný způsob jak rozhodnout to, kolik nejistoty činí přesvědčení nehodné toho, aby bylo nazváno „věděním“, stejně jako kolik vypadaných vlasů činí člověka holohlavého.“⁶⁶

Russell sice mluví o jistotě a nejistotě a nikoli o „spolehlivosti metody“, ale jeho kritika, zdá se, i tak trefuje hlavičku hřebíku. Koneckonců kritici *reliabilismu* z řad etablovaných epistemologů provádějí svou kritiku v podobném duchu a ztělesnili ji v příkladu muže a lístku v loterii. Rovněž Russell upozornil na tento scénář, ale jeho úprava těmito epistemology ho pro *reliabilismus* činí kritickou zkouškou:

- Muž si zakoupil v loterii jeden lístek.
- Celkem se vydalo sto lístků a vítězný je jen jeden; jeho šance na to, že prohraje, je tedy 99 %.

⁶³ Brandom, *Articulating*, str. 97.

⁶⁴ Nagel, *Knowledge*, str. 53.

⁶⁵ Brandom, *Articulating*, str. 111.

⁶⁶ Russell, *Knowledge 2009*, str. 91.

- Příklad můžeme upravit a místo sta lístků jich vydat tisíc nebo deset tisíc, a adekvátně upravit jeho šance, výsledek ale bude stejný:
- muž by neřekl, že „ví, že prohraje“ a bude čekat na to, až se vyhlásí výsledek loterie.

Co je ještě znepokojivější je to, že ani my, jakožto pozorovatelé příkladu, nemůžeme rozhodnout o tom, jestli *víme*, zda vyhraje nebo prohraje – i přesto, že jsme si vědomi jeho šancí, toho, co znamenají, a toho, jaká je pravděpodobnost pro ten který výsledek. Nám ani muži nezbyvá nic jiného než čekat na výsledky loterie.

Poté, co budou zveřejněny, však rovněž nemůžeme tvrdit ani 1) že jsme věděli, že vyhraje, ani 2) že jsme věděli, že prohraje⁶⁷. „[...] nemůžete tvrdit, že jste ‚věděli‘, jen proto, že se ukázalo, že jste měli pravdu,“ říká Russell.⁶⁸ Jaká tedy musí být míra jistoty nějakého výsledku, abychom jej přijali jako „pravděpodobný“ a měli ho za *vědění*?

Povšimněme si také podobnosti mezi tímto příkladem a příkladem *Falešných stodol*. V obou případech je dosažení vědění danými metodami krajně nepravděpodobné. Nijak zvláště bychom se podle Goldmana nezdráhali potvrdit, že Henry „ví, že objekt je stodola“, dokud nedodáme, že projíždí místem s falešnými stodolami, a tedy že jeho šance na to, aby se mýlil, jsou příliš vysoké.

I to podle některých teorií patří k vědění: mít jistotu, že šance na to mýlit se, je nízká. Tento epistemologický přístup bývá označován *EMA – Ease of Mistake* (Snadnost pochybení⁶⁹) a podle něj subjekt nemůže mít vědění, pokud by byly šance na jeho zmýlení příliš vysoké. Tím se tento přístup snaží vyrovnat se s možným prvkem náhody a dotýká se i centrálního prvku reliabilismu, totiž spolehlivosti.

⁶⁷ Russell, *Knowledge 2009*, str. 140.

⁶⁸ Nagel, *Knowledge*, str. 38.

⁶⁹ K tomu viz „Since the belief might easily have been false in these cases, it is normally concluded that they are not instances of knowledge.“ Zagzebski, „The Inescapability Of Gettier Problems“, str. 65; nebo také viz originální anglické spojení: „His belief [...] is true, but *easily could have been false*.“ v: Hetherington, *TGP*, str. 24, zvýraznění L. L.

Reliabilismus ale, zdá se, nemá žádný funkční návod na to, jak rozlišit spolehlivý proces od nespolehlivého. Tím se poněkud rozpadá samotné jeho jádro. Byť je takové tvrzení značně výbušné a mnoho *reliabilistů* by jej zásadně odmítlo, vypadá to, že stejný závěr plyne i z Brandomovy argumentace o tzv. „reference classes“ (odkazující třídy).

Podle Brandoma, zda je nějaký proces spolehlivý nebo nikoliv záleží na tom, jak jej popíšeme, nebo spíše *vzhledem k čemu* ho popíšeme:

„Předpokládejme, že Okres falešných stodol (Fake Barn County) je jeden mezi dalšími sta okresy ve státě, které se všechny vyhýbají fasádám a jsou nakloněny skutečným stodolám. Henryho schopnost uvažovaná jako výkon rozlišovací dispozice v rámci státu, nikoliv v rámci okresu, by mohla být považována za spolehlivou, a tedy jako schopnou vytvoření vědění.

Ale kdyby celá země, skládající se z padesáti velkých států, sdílela tento zvyk z Okresu falešných stodol, takže po celé zemi (kromě tohoto jednoho státu) by počet fasád značně převyšoval počet reálných stodol, pak by ta stejná schopnost byla považována za nespolehlivou.

Ale kdyby, opět, celý svět stavěl spíše stodoly než fasády, pak by tato schopnost mohla být považována za spolehlivou. A tak dále.“⁷⁰

„Musíme znát relativní četnost stodol a fasád ve sluneční soustavě nebo v galaxii, abychom mohli odpovědět na otázky týkající se kognitivního statusu o přesvědčení, které má náš subjekt?“⁷¹ ptá se Brandom. A naopak, pokud bychom „reference class“ omezili na nejmenší možnou a ptali bychom se na to, zda je Henryho schopnost v tomto konkrétním případě v tomto konkrétním místě a tomto konkrétním čase spolehlivá – pak by odpověď zněla, že ano – Henry přeci jako stodolu určil *skutečnou* stodolu; jeho metoda je v tak úzkém vymezení 100% spolehlivá. Zdá se, že *reliabilismus* zde přichází zkrátka.

⁷⁰ Brandom, *Articulating*, str. 116; text v překladu zkrácen a upraven.

⁷¹ Brandom, *Articulating*, str. 116.

5.4 Nozick, The Tracking Theory

To, jak k příkladu přistoupíme my s Goldmanem (a později s Robertem Nozickem), bude ale trochu odlišné. Pomineme disputace ohledně spolehlivosti a podíváme se na Goldmanovu další podmínku. Podle jeho nového názoru patří mezi podmínky toho, aby někdo něco věděl, i podmínka tzv. *kontrafaktuality*.

Kontrafaktualita je termín pro stav faktů a potažmo tedy světa, který by byl od toho současného, pravdivého (tj. faktického) stavu odlišný. Pokud Vltava teče Prahou, kontrafaktuál (counterfactual) by mohl být takový, že protéká Berlínem, nebo jestliže Hamleta napsal Shakespeare, kontrafaktuálním autorem by mohl být Goethe a tak podobně. Ilustrovat kontrafaktuální situaci můžeme na dalším známém gettierovském příkladě:

- jsme v zoo a díváme se na zebry
- kontrafaktuál: zebry nejsou zebry ale nabarvené muly (kříženec koně a osla), které personál zoo nabarvil tak, aby pro oko návštěvníka vypadaly docela jako zebry.

Okolo kontrafaktuality vystavěl svou definici vědění Robert Nozick. Podle její první podoby *S* ví, tehdy a pouze tehdy když:

- 1) *p* je pravda
- 2) *S* je přesvědčen, že *p*
- 3) kdyby *p* nebyla pravda, *S* by nebyl přesvědčen, že *p*
- 4) kdyby *p* byla pravda, *S* by byl přesvědčen, že *p*.⁷²

Tím vysvětluje, proč Henry *neví*: předpokládejme, že

p znamená „objekt v poli je stodola“,

q (kontrafaktuál) znamená „objekt je papírová faksimile“.

V okrese s falešnými stodolami ale:

pokud *ne-p*, pak *q* je pravda, nebo je *q* alespoň možné.

⁷² Robert Nozick, *Philosophical*, str. 172 a dále. Pro případnou samostatnou rešerši dodejme, že podmínka 3) je nazývána „sensitivity requirement“ a podmínka 4) „adherence requirement“.

Henry by ale, říká Nozick, byl přesvědčen, že p , i kdyby platilo „ $ne-p$ a q “, a tedy by nesplňoval podmínku 3).

Podobně to ostatně tvrdí i Goldman; vzpomeňme na větu: „Ale kdyby objektem na tomto místě byla faksimile, Henry by si ji spletl se stodolou.“

Stejným způsobem je zodpovězena i situace v zoo: pokud má subjekt *vědět*, že je před ním zebra, *nesměl* by být přesvědčen o tom, že je před ním zebra tehdy, kdy by před ním byla nabarvená mula. Otázkou ovšem je, jak konkrétně by toho měl dosáhnout.

Teoriím založeným na tomto způsobu uchopení podstaty vědění se říká *Tracking Theories* (Sledující teorie), protože *sledují* pravdu a fakty:

„Pokud je dodržena třetí a čtvrtá podmínka, Nozick říká, že S -ovo přesvědčení, že p , sleduje (tracks) fakt, že p . Tento pojem „sledování“ je klíčem k Nozickově definici vědění [...].“⁷³

Kripke dodává, že si Nozick nepovšiml jedné „vtipné skutečnosti“, a sice toho, že za předpokladu podmínek 3) a 4) může být jedna z první dvou vynechána: 1) a 4) dohromady totiž znamenají 2); a 2) a 3) dohromady znamenají 1).⁷⁴

Nozick ale záhy na to představuje příklad, ve kterém ani tato definice vědění není dostatečná:

The Grandmother and Grandson:

„Babička, když ji její vnuk přijde navštívit, vidí, že je zdrav; ale kdyby byl nemocný nebo mrtvý, ostatní by jí řekli, že je zdrav, aby jí ušetřili znepokojení. To ale neznamena, že by nevěděla, že je zdrav (nebo alespoň pohyblivý), když ho vidí.“⁷⁵

V tomto případě by babička, i kdyby její vnuk nebyl zdrav ($ne-p$), byla přesvědčena, že zdrav je (p) (v rozporu s podmínkou 3), protože ostatní členové rodiny by nechtěli, aby byla znepokojena, a tedy by ji o jeho nemoci neinformovali. Nozick ale usuzuje, že pokud by vnuk přišel za babičkou a zdrav byl (tedy: p), přeci nemůžeme babičce upřít, že by *věděla*, že je *zdráv*

⁷³ Saul Kripke, *Philosophical Troubles Collected Papers, Volume I*, (Oxford, Oxford University Press, 2011), str. 163, zvýraznění L. L.

⁷⁴ Kripke, *Philosophical*, str. 164.

⁷⁵ Nozick, *Philosophical*, str. 179.

(věděla, že p). Proto navrhuje svou definici reformulovat tak, aby babička vědět mohla, a rozšiřuje ji o *metodu*, kterou je to které přesvědčení dosaženo, a definici *vědění* formuluje takto:

- 1) p je pravda
- 2) S je přesvědčen, metodou nebo způsobem vytvoření přesvědčení M, že p
- 3) kdyby p nebyla pravda a S použil M k vytvoření přesvědčení jestli p (nebo nikoliv), pak by S, skrze M, nebyl přesvědčen, že p
- 4) kdyby p byla pravda a S použil M k vytvoření přesvědčení jestli p (nebo nikoliv), pak by S, skrze M, byl přesvědčen, že p .

Chisholm pak nabízí zkrácenou a zjednodušenou verzi této definice:

- 1) S přijímá p
- 2) p je pravda
- 3) při vytváření přesvědčení S použil metodu, která je taková, že kdyby p bylo nepravdivé, a S následoval tuto metodu, pak by S nepřijal p .⁷⁶

Dodejme, že onou metodou M, by zde mohla být (jako tomu bylo již mnohokrát) vize čili percepce.

Podle Chisholma ale není kontrafaktuální podmínka řešením definice vědění; jakákoliv definice vyžadující komponent kontrafaktálu totiž, podle něj, může být zpochybněna příklady, které samy budou kontrafaktuální.⁷⁷

Skutečně je podmínka kontrafaktuality poněkud problematická. Závěrem bychom mohli shrnout, že ač by výše podané definice mohly vyřešit jak příklad s babičkou, tak jiné gettierovské situace, již se stávají příliš komplikovanými k tomu, aby byly použitelné a funkční jako obecné definice vědění i v dalších případech. Ani po úpravě o *metodu* Nozickova definice neuspokojila epistemology v jejich hledání definice vědění; včetně samotného Goldmana, který na Nozickovy definice reagoval pouze odměřeně.

Goldman na prvku kontrafaktuality trvá, a podle něj, jestliže subjekt *ví*, pak to znamená, že by byl schopen rozlišit „relevantní” kontrafaktuální

⁷⁶ Chisholm, *Theory* 1989, str. 96.

⁷⁷ Chisholm, *Theory* 1989, str. 96.

situace⁷⁸. Henry, který projíždí oblastí plnou falešných stodol, toho ale schopen není, a proto Goldman tvrdí, že *neví*.

Zde se ale znovu dostaneme do podobných obtíží, s jakými jsme se setkali, když jsme se snažili vymezit „spolehlivou“ metodu. Co to znamená „relevantní“? Právě Nozickovy podmínky 3) a 4) (zejména podmínka 3) se měly s nárokem „relevance“ vyrovnat:

„Ve velmi rané fázi diskuze Nozick tvrdí, že podmínka 3 řeší případy, u kterých se ostatní dovolávají potřeby vyloučení ‚relevantních alternativ‘.“⁷⁹

Co je ale pro subjekt, který stojí v zoo, „relevantní kontrafaktuální situace“ a jak může Henry rozpoznat relevantní kontrafaktualitu falešných stodol, když ani jeden z nich o „relevantní kontrafaktuální situaci“ *neví!*

Za jakých podmínek tedy mohou nabýt vědění o svém přesvědčení, a jak vůbec může být podmínkou toho, aby někdo něco věděl, to, aby zároveň věděl, že to není jinak? Je snad zapotřebí, aby subjekt v zoo ověřil *nejen* to, jestli se nejedná o muly (například podrobnou vizuální inspekci) ale i to, zda se nejedná o hologramy (pokusí se skrze ně prostrčit ruku) nebo o plastové atrapy (poklepe na ně a bude naslouchat zvukové odezvě)? A za jakých podmínek bychom přiznali vědění subjektům v předchozích případech s houskami, Mary a manželem a v dalších, které jsme již představili?

Na konec kapitoly tak proto vzpomeňme opět Russella a jeho tvrzení:

„Jestliže však vidím, že blatouch je žlutý, zdá se mi, že jen stěží nějak zvětšuji své vědění tím, že ještě poznamenám, že není ani modrý, ani červený.“

„A musíme snad při vyčerpávajícím popisu blatouchu uvést i všechny barvy, jež nemá?“⁸⁰

V podobném duchu se zdá podivné při tvrzení „Toto je zebra,“ dodávat nebo ověřovat tvrzení „Není to nabarvená mula,“ nebo „Není to plastová atrapa.“

Přestože tento směr řešení Gettierova problému prozatím uzavřeme, na podmínku kontrafaktuality a další objevené nedostatky ještě

⁷⁸ Goldman, „Discrimination and Perceptual Knowledge“, str. 771.

⁷⁹ Kripke, *Philosophical*, str. 165.

⁸⁰ Bertrand Russell, *Logika, jazyk a věda*, (Praha, Svoboda, 1967), přel. K. Berka a L. Tondl, str. 172, překlad upraven.

nezapomínejme. Poté, co jsme představili tři hlavní teorie nového uchopení vědění, a poté, co jsme konstatovali pro a proti toho kterého přístupu, se nyní pokusme vrátit se myšlenkami zpět ke Gettierovu původnímu článku a přistoupit k opravení definice vědění s méně komplexními nároky, než jaké kladly právě probrané teorie.

5.5 Clark, No-False-Grounds

Když jsme mluvili o teorii, kterou vyvrací Goldman ve svém článku „A Causal Theory of Knowing“, mluvili jsme o Clarkově teorii nazývané No-False-Grounds, No-False-Lemma nebo No-False-Premises (všechny tři přeložitelné jako Žádné-Nepravdivé-Předpoklady) nebo také No-False-Beliefs (Žádná-Nepravdivá-Přesvědčení). Obecně bývá považována za první (publikovanou již roku 1963) lepší teorii, která se pokusila popasovat s Gettierovým problémem. Bohužel byla rychle vyvrácena pro příliš velké nedostatky. Svou přirozeností a intuitivností však dalece předčí jak Goldmanovu *kauzální teorii*, tak *reliabilismus* a *tracking teorie*.

Podle Clarkovy teorie subjekt ví, pokud a pouze pokud:

- 1) p je pravda
- 2) S je přesvědčen o p
- 3) přesvědčení S o p je zdůvodněné, a
- 4) S-ovo přesvědčení že p je založeno na pravdivých základech.⁸¹

Znění čtvrté podmínky však nakonec její autor preferuje změnit na:

- 4') S-ovo přesvědčení že p je plně založeno.⁸²

V pozdější fázi debaty se ale Clarkova teorie, konkrétně význam právě čtvrté podmínky, značně od-enigmatizoval a posunul do následujícího znění:

„Takže bylo navrženo, že vědění vyžaduje absenci nepravdivých předpokladů: pokud je zdůvodněné pravdivé přesvědčení že p založeno na inferenci, ve které je jeden z jejích prvků nepravdivý, pak se o vědění nejedná (Clark 1963).“⁸³

„Clark navrhuje další požadavek pro vědění. Požaduje, aby každé z přesvědčení v S-ově řetězu inference bylo pravdivé. Jinými slovy, zatímco

⁸¹ Michael Clark, „Knowledge and Grounds: A Comment on Mr. Gettier's Paper“ *Analysis*, Vol. 24, No. 2, Dec., 1963, str. 46. Původní anglická fráze „it is on true grounds that S believes that p “ je těžce přeložitelná. Rovněž bychom se měli zamyslet nad tím, jak se liší podmínka s „pravdivými základy“ od podmínky pravdivosti v 1).

⁸² Zde pro změnu „S's belief that p is fully grounded“.

⁸³ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 199.

klasická analýza [JTB] požaduje, aby fakt odpovídal S-ovu přesvědčení o *p*, Clark požaduje, aby [nějaký] fakt korespondoval každému přesvědčení, které S má, a na kterých zakládá své přesvědčení o *p*.“⁸⁴

Povšimněme si, že se tento přístup jakýmsi způsobem dotýká toho, co jsme Gettierovi vytýkali na začátku práce a co jsme vysvětlovali v tabulce, když jsme mluvili o jeho *druhém principu* (CP) – totiž že nepravdivost se překvapivě na výsledek dedukce v jeho článku nepřenáší, kdežto zdůvodnění ano.

Jedním z již na první pohled patrných důvodů toho, proč podle Clarkovy teorie Smith v Gettierově článku *neví*, je ten, že usuzuje na nějaký závěr z původně nepravdivých předpokladů – v *Případu I* že práci dostane Jones a v *Případu II* že Jones vlastní Ford.

Teorie tohoto typu, tedy takové, podle kterých nesmí být vědění vyvozeno z nepravdivých propozic, se nazývají NFL (No-False-Lemmas) nebo také NFG (No-False-Grounds). Podle nich vše, co bychom uznali za vědění, by přeci mělo být založeno na pravdě a pouze pravdě, zdůvodnění nesmí obsahovat nepravdy, nepravdivé argumenty nebo závěry, žádné nepravdivé nebo skryté předpoklady a tak dále.

Tak tomu ale být nemusí. Jak vhodně ilustruje příklad Keitha Lehrera⁸⁵, Clarkova podmínka takto podaná, je příliš silná (too strong). Protože jej Goldman ve svém článku „A Causal Theory of Knowing“, když v něm vyvracel právě Clarkovu teorii, přepsal do mnohem přijatelnější podoby, uvedu Lehrerův příklad v Goldmanově podobě:

„Předpokládejme, že Smith založí své přesvědčení o

(p) Někdo v jeho kanceláři vlastní Ford

na základě přesvědčení o čtyřech propozicích

(q) Jones vlastní Ford

(r) Jones pracuje v jeho kanceláři

(s) Brown vlastní Ford

(t) Brown pracuje v jeho kanceláři

Ve skutečnosti Smith ví *q*, *r*, a *t*, ale neví *s*, protože *s* je nepravda.

⁸⁴ Alvin Goldman, „A Causal Theory of Knowing“, str. 364, hranaté závorky L. L.

⁸⁵ Keith Lehrer, „Knowledge, Truth and Evidence“, *Analysis*, Vol. 25, No. 5., Apr., 1965.

Protože s není pravdivé, nejsou pravdivé všechny prvky (grounds) Smithova přesvědčení o *p*, a tedy, podle Clarkovy teorie, neví *p*. Smith však zjevně ví *p*. Clarkova teorie je tedy příliš silná (too strong).“⁸⁶

Přílišnou přísnost Clarkovy teorie si můžeme ilustrovat ještě na případě detektiva:

- Detektiv má výpověď mnoha svědků, dejme tomu padesáti, o tom, kdo spáchal vraždu; má i další spolehlivé důkazy než jen výpovědi svědků, například záznamy kamer a výsledky DNA testů, a proto usoudí na pachatele a nechá ho zatknout.
- Vraždu skutečně spáchal tento člověk a detektiv má tedy zdůvodněné pravdivé přesvědčení o tom, kdo vraždu spáchal.
- Představme si však dále, že jeden ze svědků lhal.

Podle Clarkovy teorie by tedy detektiv nemohl mít vědění o tom, kdo vraždu spáchal (a to i přes nespočet dalších pravdivých důkazů a přes skutečnost, že vraždu spáchal právě tento člověk), protože jakákoli nepravda nějak spojená se závěrem vzniklým z propozic (propozic, mezi které patří i svědkova křivá výpověď), by zamezila tomu, aby subjekt *věděl*.

Pro tuto značnou nedokonalost byla Clarkova teorie brzy odmítnuta a nahrazena teoriemi jinými. Dalo by se ale říci, že během jejího vyvracení právě tyto přední a nejznámější teorie vznikly. Clarkova teorie a přístup No-False-Grounds tak v epistemologické debatě rezonuje dodnes. Keith Lehrer, který právě proti Clarkově teorii podával pádné argumenty, společně s Thomasem Paxsonem pak vytvořili další vlivný proud vyrovnávající se s Gettierovým problémem, na který se podíváme nyní.

⁸⁶ Goldman, „A Causal Theory of Knowing“, str. 367.

5.6 Lehrer a Paxson, Undefeated Justified True Belief

Teorie Keitha Lehrera a Thomase Paxsona nazývaná Undefeated Justified True Belief (Nepřemožené zdůvodněné pravdivé přesvědčení) nebo Indefeasibility Theory (Teorie nepřemožitelnosti) nebo obecněji No Defeater approach (Přístup žádného defeateru)⁸⁷ se svým přístupem vrací zpět k původní JTB teorii a stejně jako Clark se ji pokoušejí vylepšit tak, aby nedocházelo k podobným selháním, k jakým dochází v gettierovských situacích.

Dalo by se říci, že Clarkovu teorii upravují, aby nebyla „too strong“, a činí tak vcelku elegantním způsobem, ale zároveň se jejich teorie nedá chápat *pouze* jako opravená verze té Clarkovy – vědění je zde pojato poněkud odlišně, a kromě toho je zde využito několik pro nás nových a užitečných pojmů.

Podle Lehrera a Paxsona je vědění *nepřemožené zdůvodněné pravdivé přesvědčení* (undefeated justified true belief). Subjekt ví tehdy a pouze tehdy když:

- 1) *h* je pravda
- 2) *S* je přesvědčen o tom, že *h* je pravda
- 3) je nějaké tvrzení *p*, které plně odůvodňuje *S* v přesvědčení o tom, že *h*, a žádné další tvrzení nepřemáhá (defeats) toto zdůvodnění.⁸⁸

Co to ale znamená, ptají se Lehrer a Paxson, že nějaké tvrzení „nepřemáhá“ zdůvodnění? Nejprve zkoušejí vymezení, které podal již zmiňovaný Chisholm:

⁸⁷ Volba překladu bude objasněna z kontextu celé kapitoly. „Undefeated“ překládám jako „Nepřemožené“, protože později se v textu setkáme s tzv. „Defeater“ – jeho jediná schůdná česká alternativa je „Přemožitel“. „Undefeated“ by se však rovněž dalo předkládat jako „Neporažené“ nebo „Nezrušené“. Čtenář k těmto alternativám může při čtení přihlédnout. Anglické termíny „Defeater“ a „Restorer“ se však snažím zachovávat.

⁸⁸ Lehrer a Paxson, „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“, str. 227.

„pokud p plně zdůvodňuje S -ovo přesvědčení o h , je toto zdůvodnění přemoženo (defeated) q pokud a pouze pokud (i) q je pravda, a (ii) spojení p a q plně neodůvodňuje S -ovo přesvědčení o h .“⁸⁹

Takovou definicí by sice (správně) neprošly některé gettierovské situace jako případ vědění, ale na druhou stranu je podle nich příliš silné a „nerealistické“. Podle nich mohou existovat pravdivá tvrzení, která jsou zavádějící (misleading), jak ukazují ve svém příkladu:

Lehrer a Paxson, Tom Grabit:

„Předpokládejme, že vidím muže, jak vejde do knihovny a bere z ní knihu tak, že ji schovává pod svůj kabát. Protože jsem si jist tím, že onen muž je Tom Grabit, kterého jsem předtím často vídával, protože navštěvoval mé přednášky, hlásím, že vím, že Tom Grabit vzal knihu. Avšak, předpokládejme dále, že paní Grabitová, matka Toma, prohlásila, že v onen den Tom v knihovně nebyl, ba že byl tisíc mil daleko, a že v knihovně bylo Tomovo identické dvojče, John Grabit.“⁹⁰

V tomto místě se naše přesvědčení zdá přemožené (defeated) tvrzením paní Grabitové, tedy faktem q , jak jej popisuje Chisholm, a tedy by nebyl splněn komponent „nepřemožitelnosti“ a nemohli bychom dané tvrzení *vědět*. Příklad ale pokračuje:

„[...] příběh završíme tím, že dodáme, že paní Grabitová je notorická a patologická lhářka, že John Grabit je fikcí vytvořenou její vyšínutou myslí a že Tom Grabit vzal knihu, jak jsem o tom byl přesvědčen. Poté, co toto dodáme, by mělo být zřejmé, že jsem skutečně věděl, že Tom Grabit knihu vzal [...]“⁹¹

Podle Lehrera a Paxsona fakt q (výrok paní Grabitové) přemůže v souladu s Chisholmovou definicí zdůvodnění pro propozici (Tom vzal knihu). Přemoct zdůvodnění by ale neměl, neboť paní Grabitová trpí duševní poruchou: „Fakt, že paní Grabitová řekla to, co řekla, by neměl přemáhat jakékoliv zdůvodnění, které mám pro přesvědčení o tom, že Tom Grabit vzal knihu [...]“⁹²

⁸⁹ Lehrer a Paxson, „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“, str. 228.

⁹⁰ Lehrer a Paxson, „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“, str. 225.

⁹¹ Lehrer a Paxson, „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“, str. 225.

⁹² Lehrer a Paxson, „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“, str. 228.

Autorům článku bychom však měli vytknout, že Chisholm v definici vyžaduje, aby fakt q byl pravdivý; Lehrer a Paxson tak pravděpodobně zaměnili intenzi a extenzi (nebo také De Re a De Dicto), když za pravdivé považují „paní Grabitová řekla to a to“, zatímco Chisholm s největší pravděpodobností vyžadoval, aby *to, co je obsahem sdělení*, bylo pravdivé. Tento nedostatek ale není klíčový pro to, aby autoři sdělili svou intenci a definici, a proto se nemusíme zdráhat v pokračování ve sledování jejich argumentace.

Tak jako tak Lehrer a Paxson navrhuji vlastní definici přemožitelnosti. Ta je pro naše účely příliš složitá; navíc nám nejde o definici přemožitelnosti, ale vědění. Vraťme se proto k té a podívejme se, jak definici Lehrera a Paxsona přepisuje sekundární literatura.

Podle té jde v jejich teorii hlavně o to, že „[...] nesmí existovat žádná pravda, která by přemohla zdůvodnění.“⁹³ Respektive: vědění máme tehdy a pouze tehdy, jestliže neexistuje žádná pravda, která by přemohla naše zdůvodnění, a která by zároveň sama nebyla přemožena.

Začněme od tohoto místa používat oficiální terminologii. Pravda, která přemáhá (defeats) naše přesvědčení, se nazývá *přemožitel* (defeater). *Defeater* je pravdivá propozice, která by, pokud by byla známa subjektu při tvorbě závěru, byla s tímto závěrem neslučitelná, a tedy by subjektu zabránila takový závěr vytvořit. Kromě toho by tím pádem jeho zdůvodnění nemohlo být *zdůvodněním na úrovni vědění*.⁹⁴

Tento *defeater* může ale sám být *přemožen* (defeated) další pravdou. Přesně to se stalo v příkladu Lehrera a Paxsona, když byla ke konci podána informace o zdravotním stavu paní Grabitové. Defeater defeateru Klein a jiní vhodně nazývají *Restorer*.

Rozeberme příklad ještě jednou:

- Vidím muže, Toma Grabita, jak bere v knihovně knihu a schoval ji pod kabát.
- Utvářím přesvědčení: Tom Grabit vzal knihu.
- Mé přesvědčení (a zdůvodnění pro něj) vyvrací matka Toma Grabita.

⁹³ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 360.

⁹⁴ Borges, Almeida a Klein, *Explaining*, str. 6.

- *Defeater*: matka Toma Grabita tvrdí, že Tom Grabit z těch a těch důvodů vzít knihu nemohl a že to muselo být jeho dvojče, John Grabit.
- Tento *defeater* je zdůvodněn tím, že paní Grabitová je matka Toma Grabita (a Johna) a jistě je tedy důvěryhodným zdrojem pro takové informace.
- Nové přesvědčení je: Knihu nevzal Tom Grabit, ale John Grabit.
- Následně je podána další informace: paní Grabitová je patologická lhářka trpící demencí a nelze jejím slovům věřit.
- *Defeater* našeho přesvědčení je proto sám *defeated* a fakt, že paní Grabitová trpí demencí, je *restorer* našeho zdůvodnění o původním přesvědčení.
- Závěr zní: naše původní přesvědčení, že Tom Grabit vzal knihu, je zdůvodněné a pravdivé. Výrok paní Grabitové je dementován a nemusíme na něj brát zřetel z hlediska závěru naší inference – *defeater* byl *defeated restorerem*.
- Podle této teorie tedy máme vědění o tom, že Tom Grabit vzal knihu z knihovny.

Jak můžeme vidět, taková definice by si opět mohla zdárně poradit s Gettierovými původními příklady a i s dalšími gettierovskými situacemi. *Defeatery* jsem ve třech výše zmiňovaných příkladech s percepce (housky, Tom pod stolem, manžel Mary) označil písmenem X.

V Gettierově původním článku jsou *defeatery* ty, že 1) práci nakonec dostane Smith a 2) Jones Ford nevlastní.

Restorer ale ani na jeden *defeater* v těchto příkladech neexistuje, a proto subjekty v nich *neví* (že jsou housky v krámkách, že sedí Tom pod stolem, že je manžel v místnosti). Podle *Indefeasibility Theory* jsou to právě jen *undefeated defeaters*, které brání subjektu v tom mít vědění.

Snad bychom ve zpětném ohledu mohli za *defeatery* označit i:

X: T si svou intenci rozmyslel

X: Henry se nachází v Okresu falešných stodol,

X: zebry v zoo jsou nabarvené muly,

i když by se takový počín nemusel obejít bez námitek.

Jak ale mají subjekty nacházející se v těchto situacích *vědět*, když *neví* o těchto *defeaterech*?

5.7 Potenciální problém popisování

Pokusme se upozornit na jeden z velkých nedostatků, který se prolínal téměř celou druhou polovinou našeho zkoumání. Vhodně ilustrovat by ho mohl příklad s pyromaniakem od Briana Skyrms⁹⁵ z roku 1967, který uvedeme Swainově podobě:

„Pyromaniak si právě zakoupil krabičku zápalek Jistý-Oheň. Tyto zápalky použil již mnohokrát a všiml si, že se vždy po škrtnutí zapálí, kromě případu, kdy jsou mokré. Přesvědčí se, že jsou suché, a pak škrtně sirkou v jistém přesvědčení, že se zapálí. Zapálí se. Nicméně, aniž by to pyromaniak věděl (unbeknownst to the pyromaniac), dostaly se do této zápalky v továrně určité nečistoty, které zvýšily její teplotu vzplanutí nad teplotu, které by bylo možné dosáhnout třením při škrtnutí. Ale rovněž aniž by to pyromaniak věděl, právě když pyromaniak škrtnal touto zápalkou, došlo k mimořádně vzácnému výbuchu Q-radiace, který zápalku zapálil a umožnil pyromaniakovi dosáhnout svého cíle.“⁹⁶

I v této situaci se tedy nedá říct, že by pyromaniak věděl. Ať už kvůli selhání kauzálního řetězce, nebo proto, že jeho metoda není spolehlivá, nebo proto, že není vhodný *restorer* na *defeater*, nebo kvůli dalším důvodům.

Co je ale daleko zajímavější a pro nás kritické, je tento příklad, upravíme-li jej tak, jak to učinil Brandom, a tedy tak, aby se vyjevil onen nedostatek.

Představme si, že jsme v pozici někoho (například čtenáře, což jsme), kdo má rozhodnout o tom, *jestli* pyromaniak *ví*, že se sirka zapálí. Předpokládejme, že jeho přesvědčení je dostatečně a spolehlivě zdůvodněné (ať už stanovíme podmínky pro dostatečnost a spolehlivost jakkoliv). To *jestli ví*, bude rozhodnuto s přihlédnutím ke skutečnosti – tedy k pravdě, tj. k tomu, zda se sirka vznítí či nikoliv. Příklad zní takto:

⁹⁵ Brian Skyrms „The Explication of ‚X knows that p‘“, *The Journal of Philosophy*, Vol. 64, No. 12, Jun. 22, 1967, str. 383.

⁹⁶ Marshall Swain, „Defeasibility: A Reply to R. B. Scott“, *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 29, No. 6, Jun., 1976, str. 426.

- Pyromaniak mnohokrát škrstal sirkami a je proto zdůvodněně přesvědčen o tom, že tato suchá sirka, vyrobená správně a bez chyb, se po škrtnutí zapálí.
($p \rightarrow q$)

Ví pyromaniak, že se sirka zapálí? Za těchto „normálních“ okolností se sirka vskutku zapálí a jeho přesvědčení je pravdivé. My bychom mohli říci, že *ví*.
Příklad ale pokračuje:

- sirka se nachází ve velmi silném elektromagnetickém poli (ve kterém se zapálit nemůže).
($p \ \& \ r \rightarrow \sim q$)

Nyní bychom chtěli říci, že pyromaniak *neví*, protože sirka se vlivem tohoto pole nezapálí a propozice tedy není pravdivá. Je však dodána další informace:

- sirka je umístěna ve Faradayově kleci (která elektromagnetické pole odstíní).
($p \ \& \ r \ \& \ s \rightarrow q$)

Sirka se proto zapálí a pyromaniak tedy může *vědět*, že se sirka zapálí. Záhy je však dodáno:

- z místnosti byl odstraněn veškerý kyslík (bez kterého oheň nehoří).
($p \ \& \ r \ \& \ s \ \& \ t \rightarrow \sim q$)

Sirka se proto nezapálí a pyromaniak opět *neví*, a tak dále a tak podobně.⁹⁷

Podle toho, ve který moment by bylo popisování situace přerušeno, respektive podle toho, kolik informací a jaké by byly o prostředí případu dodány nebo naopak nedodány (a proto bychom o nich *nevěděli*), se z pozice čtenáře *musíme* rozhodnout, zda pyromaniak *ví* nebo *nikoliv*. Jak si ale můžeme být jisti, že po dodatku s kyslíkem, nenásleduje ještě nějaký další, za jehož okolností by sirka opět mohla vzplanout? Nebo se zeptejme opačně:

⁹⁷ Brandom, *Articulating*, str. 88.

co když již žádnou takovou okolnost neobjevíme, *víme* o těch již popsaných, a sirka přesto vzplane?

Vracíme se tak zpět k bodu, kdy jsme společně s principem falibilismu obhajovali tezi, že se člověk vždy nachází ve fázi, ve které se zkratka nějak rozhodnout musí, a *teprve poté*, co by nastala situace, že by objevil tu a tu „další skutečnost“ (*defeater, restorer, unfriendly environment, kontrafaktuál* či nějakou podobnou), by mohl situaci vyhodnotit znovu a lépe; a tezi, že určení jak pravdivosti, tak zdůvodněnosti nějaké propozice vyžaduje pohled ze třetího úhlu pohledu – časově zpětného nebo informačně bohatšího.

Měli bychom proto rozlišovat mezi tím, když my jakožto čtenáři usuzujeme, zda nějaký subjekt v některé situaci ví nebo neví (například že neví, protože je v Okresu falešných stodol) a tím, kdy subjekt sám stojí v jistém prostředí, má k dispozici určité informace a jiné nikoliv – a proto se například pokládá za *vědoucího* v případě určení stodoly.

Vypadá to, že největším problémem pro jakoukoli novou definici vědění je ten, že stejně jako se dají donekonečna vymýšlet *zdůvodněná pravdivá přesvědčení, která nejsou věděním*, dají se vymýšlet nové a nové situace a okolnosti, *defeater* nebo *kontrafaktuály*, které nevyhnutelně odsoudí každou novou definici jako nedostatečnou – nebo tak se alespoň dosud dělo.

Opravdu se tedy zdá, jak tvrdila Linda Zagzebski, že dokud nebude pravdivost se zdůvodněním propojena *nutně*, a tedy dokud se budeme pohybovat v pochybném poli neúplných popisů a v nejistém prostředí plném nových a nových dodatků a skutečností, o kterých leckdy ani nevíme, a se kterými si právě falibilismus umí tak obratně poradit – nedojdeme k tak uspokojivé definici vědění, že by tyto problémy vyřešila všechny najednou. Jestli se tomuto poli neznámých skutečností lze nějakou definicí vyhnout, to je nanejvýš kritická otázka. Navíc každá další navrhovaná definice by si měla poradit (nejen, ale i) s tím vším, co jsme zmínili výše.

Práci můžeme zakončit obecnou poučkou v Sókratovském ironickém duchu a prohlásit, že *víme* že: množina věcí, které *víme*, je menší než množina věcí, které *víme, že nevíme*, a ta je zase menší než množina věcí, o kterých ani *nevíme, že je nevíme*.

6. Závěr

V této práci jsme se věnovali Gettierově problému. Nejenže jsme analyzovali Gettierův článek podaný v uceleném českém překladu, argumenty a předpoklady v něm, na základě kterých jeho autor došel k závěru tak zásadnímu pro epistemologii, ale věnovali jsme se jak událostem, které Gettierově problému předcházely, tak těm, které následovaly po jeho publikaci

Obhajovali jsme, že by klasická JTB definice, kterou dle naprosté většiny epistemologů Gettier v článku vyvrátil, neměla být nazývána „Platónovou“ definicí a to, že Gettierův problém není pro filosofii problémem novým.

Představili jsme a okomentovali hlavní gettierovské situace společně s obecným schématem, na kterém jsou založeny. Uvedli výběr předních epistemologických teorií a nových definic vědění, které se pokoušely vyrovnat se s Gettierovým problémem – úspěšnost tohoto jejich cíle jsme následně vyhodnotili.

Celou prací se prolínala argumentace Bertranda Russella, který mnoho klíčových událostí nebo postřehů učinil dávno před Gettierovým článkem. Jeho komentáře, které jsou z dnešního hlediska trefné i v debatě nastalé o tolik let později, mohou být chápány jako důkaz toho, že při hledání nové definice vědění musí být zohledněny již jednou dosažené výsledky, což je nedostatek, který jsme dnešním epistemologům adresovali.

Společnou slabinou představených nových teorií pak bylo to, co jsme nazvali „problémem popisování“, tedy to, že ať už bylo její znění definice vědění jakékoli, bylo možné jej popisem na míru vytvořené události věrohodně zpochybnit.

K nalezení nové definice vědění jsme zde nedospěli a v jistém smyslu ani dospět nemohli. Zopakováním a ujasněním základů jsme však mohli nastínit potenciální pokračování dodnes trvajících hledání definice vědění.

Seznam literatury

Borges, Rodrigo; Almeida, Claudio de; Klein, Peter David. *Explaining Knowledge: New Essays on the Gettier Problem*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Boh, Ivan. *Epistemic Logic in the Later Middle Ages*. London, New York: Routledge, 1993.

Boh, Ivan. „Belief, Justification, and Knowledge – Some Late-Medieval Epistemic Concerns“. *Quidditas*, Volume 6, Article 8, 1985.

Brandom, Robert. *Articulating Reasons, An Introduction to Inferentialism*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2001.

Chisholm, Roderick. *Theory of Knowledge*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1966.

Chisholm, Roderick. *Theory of Knowledge*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1989.

Clark, Michael. „Knowledge and Grounds: A Comment on Mr. Gettier's Paper“. *Analysis*, Vol. 24, No. 2, Dec., 1963.

Dutant, Julien. „The Legend of The Justified True Belief Analysis“. *Philosophical Perspectives*, 29, Epistemology, 2015.

Goldman, Alvin. „Discrimination and Perceptual Knowledge“. *The Journal of Philosophy*, Volume LXXIII, No. 20, November 18, 1976.

Goldman, Alvin.. „A Causal Theory of Knowing“. *The Journal of Philosophy*, Vol. 64, No. 12, Jun. 22, 1967.

Hetherington, Stephen. *The Gettier Problem*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Kaplan, Mark. „It's Not What You Know that Counts“. *The Journal of Philosophy*, Vol. 82, No. 7, Jul., 1985.

Kolman, Vojtěch. *Idea, číslo, pravidlo: prolegomena k analytické filozofii, která se nechce stát přísnou vědou*. Praha: Filosofia, 2011.

Kripke, Saul. *Philosophical Troubles Collected Papers, Volume I*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Lehrer, Keith. „Knowledge, Truth and Evidence“. *Analysis*, Vol. 25, No. 5., Apr., 1965.

Lehrer, Keith; Paxson, Thomas. „Knowledge: Undefeated Justified True Belief“. *The Journal of Philosophy*, Volume LXVI, No. 8, April 24, 1969.

Nagel, Jennifer. *Knowledge: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Nozick, Robert. *Philosophical Explanations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1981.

Pritchard, Duncan. „Anti-Luck Virtue Epistemology“. *The Journal of Philosophy*, Vol. 109, No. 3, March, 2012.

Plantinga, Alvin. *Warrant and Proper Function*. Oxford: Oxford University Press, 1993.

Plantinga, Alvin. *Warrant: The Current Debate*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1993.

Platón. *Menón*. Přeložil F. Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2003.

Platón. *Theaitétos*. Přeložil F. Novotný. Praha: OIKOYMENH, 1995.

Russell, Bertrand. *Human Knowledge: Its Scope and Limits*. London: Allen & Unwin, 1948.

Russell, Bertrand. *Human Knowledge: Its Scope and Limits*, London: Routledge, 2009.

Russell, Bertrand. *Logika, jazyk a věda*. Přeložili K. Berka a L. Tondl, Praha: Svoboda, 1967.

Skyrms, Brian. „The Explication of ‚X knows that p‘“. *The Journal of Philosophy*, Vol. 64, No. 12, Jun. 22, 1967.

Stoltz, Jonathan. „Gettier and Factivity in Indo-Tibetan Epistemology“. *The Philosophical Quarterly*, Vol. 57, No. 228, July 2007.

Swain, Marshall. „Defeasibility: A Reply to R. B. Scott“. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 29, No. 6, Jun., 1976.

Whitehead, Alfred North. *Process and Reality*. Ed. David Ray Griffin a Donald W. Sherburne. New York: The Free Press, 1978.

Zagzebski, Linda. „The Inescapability Of Gettier Problems“. *The Philosophical Quarterly*, Vol. 44, No. 174, 1994.